

ÚTMUTATÓ

AZ ELŐÍTÉLETES
ALAPÚ ISKOLAI
ZAKLATÁS
MEGELŐZÉSÉHEZ
ÉS KEZELÉSÉHEZ

BUDAPEST, 2016.

ÚTMUTATÓ

AZ ELŐÍTÉLETES ALAPÚ ISKOLAI ZAKLATÁS MEGELŐZÉSÉHEZ ÉS KEZELÉSÉHEZ

KIADÓK:

Háttér Társaság
Romaversitas Alapítvány
Társaság a Szabadságjogokért (TASZ)
Tett és Védelem Alapítvány (TEV)

SZERZŐK:

Béres-Deák Rita
Bognár Zoltán
Boros Ilona
Daróczy Gábor
Dombos Tamás
Liska Márton
Majoros Kata

BUDAPEST, 2016.

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	5
I. MI AZ ISKOLAI ZAKLATÁS?	6
1.1. A ZAKLATÁS JELENSÉGE.....	6
1.2. A ZAKLATÁS FORMÁI.....	7
1.3. AZ ISKOLAI ZAKLATÁS JELENTŐSÉGE, HATÁSA AZ ÁLDOZATOKRA.....	8
1.4. A ZAKLATÁS ELTERJEDTSÉGE.....	9
1.5. A KISEBBSÉGI DIÁKOK ELLENI ZAKLATÁS.....	9
1.6. A PAAS KOALÍCIÓ FELMÉRÉSE AZ ELŐÍTÉLETES ALAPÚ ISKOLAI ZAKLATÁSRÓL.....	12
2. JOGI KERETEK	17
2.1. MEGELŐZÉS - BIZTONSÁGOS ISKOLA.....	17
2.1.1. A KÖZNTV. CÉLJA, JOGOK ÉS KÖTELESSÉGEK.....	18
2.1.2. A KÖZNTV. CÉLJAINAK RÉSZLETEZÉSE A NAT-BAN.....	18
1.1.1. FEJLESZTÉSI TERÜLETEK - NEVELÉSI CÉLOK.....	18
1.1.2. EGYSÉGESSÉG ÉS DIFFERENCIÁLÁS, MÓDSZERTANI ALAPELVEK.....	19
2.2. AZ ISKOLA TEENDŐI ISKOLAI ZAKLATÁS ESETÉN - TÖRVÉNYI ELŐÍRÁSOK.....	19
3. A ZAKLATÁS ELLENI FELLÉPÉS ELEMEI	23
3.1. FELISMERÉS: TANÁROK KÉPZÉSE, FOGALOM MEGISMERTETÉSE.....	23
3.2. MEGELŐZÉS: TOLERANCIAERŐSÍTÉS, BULLYING MEGELŐZÉS.....	23
3.3. KEZELÉS: ELJÁRÁSREND, KEZELÉSI MODELLEK.....	23
3.4. MONITOROZÁS: ESETEK, TEVÉKENYSÉG MONITORIZÁSA.....	24
4. HATÉKONY FELLÉPÉS A ZAKLATÁS ELLEN - KILENC LÉPÉSBEN (JÓ GYAKORLATOK)	25
4.1. AZ INTÉZMÉNY EGYÉRTELMEŰ ELKÖTELEZŐDÉSE A ZAKLATÁS ELLEN.....	25
4.2. INTÉZMÉNYI FELELŐS(ÖK) KIJELÖLÉSE.....	25
4.3. TANÁROK, ISKOLAI SZEMÉLYZET FELKÉSZÍTÉSE.....	26
4.4. PARTNEREK BEVONÁSA: SZÜLŐK, HÖK, RENDŐRSÉG.....	27
4.5. ELJÁRÁSREND KIDOLGOZÁSA.....	27
4.6. ZAKLATÁSOS INCIDENSEK REGISZTRÁLÁSA.....	28
4.7. A KISEBBSÉGEKKEL KAPCSOLATOS ISMERETEK INTEGRÁLÁSA A TANANYAGBA.....	29
4.8. CÉLZOTT PREVENCIÓS FOGLALKOZÁSOK.....	30
4.8.1. ÉRZÉKENYÍTÉS KISEBBSÉGEK HELYZETÉRE.....	31
4.8.2. ÉRZÉKENYÍTÉS A ZAKLATÁS PROBLEMATIKÁJÁRA.....	31
4.9. EREDMÉNYEK ÉRTÉKELÉSE.....	32
5. SEGÉDANYAGOK	33
5.1. A PILOT TRÉNING TAPASZTALATAI.....	33
5.2. GYAKORLATOK KÉPZÉSEKRE, TANÓRÁKRA.....	34
5.2.1. ÉRZÉKENYÍTÉS AZ ISKOLAI ZAKLATÁS MEGELŐZÉSÉRE, FELISMERÉSÉRE.....	34
5.2.2. ÉRZÉKENYÍTÉS KISEBBSÉGEK HELYZETÉRE.....	35
5.2.3. POZITÍV VISSZAJELZÉSEK GYAKORLÁSA.....	36
5.3. AJÁNLOTT SZAKIRODALOM.....	37
5.4. HASZNOS KAPCSOLATOK.....	37
5.5. SZÓSZEDET.....	38

ÚTMUTATÓ

AZ ELŐÍTÉLETES ALAPÚ
ISKOLAI ZAKLATÁS
MEGELŐZÉSÉHEZ ÉS
KEZELÉSÉHEZ

CSABA HARMADIKOS GIMNAZISTA, SZERETI AZ INFORMATIKÁT ÉS A MATEMATIKÁT, EMELT SZINTEN TANULJA A FIZIKÁT ÉS A KÉMIÁT, HUMÁN TANTÁRGYAKBÓL AZONBAN NEM TÚL KIEMELKEDŐ, ÉS KISSÉ ÜGYETLEN A SPORTOK TERÉN. SZÜNETEKBE OLVAS, VAGY A PÁRHUZAMOS OSZTÁLYBAN TANULÓ BARÁTAIVAL BESZÉLGET. HOBBIJAI KÖZÖTT ELŐKELŐ HELYEN ÁLL A FANTASY ÉS SCI-FI VILÁGOK ALAPOS ISMERETE.

Az osztályban a fiúk lenézik, "kockának" tartják, és sokat csúfolják ezzel, első gimnázium óta. Testnevelés órán rendszeresen szenvedő alanya a nála testileg fejlettebb évfolyamtársai erőfitogtatásának - valahogy mindig őt találja el kellemetlen helyen a labda, vagy őt lökik fel, legyen szó bármilyen sportról. Mióta nem rég kiderült, hogy már nem a városban laknak szüleivel, hanem ingázik, a fiúk nem elégszenek meg a testi fölényük rendszeres demonstrálásával - amint jelentkezik valamelyik órán, hangosan nevetni kezdenek, némelyikük kifigurázza és utánozza is. Minden alkalmat kihasználnak, hogy megalázó helyzetbe hozzák; ha épp nem lehet a "kockaságáért" zrikálni, akkor a "vidékiman" kerül elő.

A tanárok közül csak néhányan állnak mellé ezekben a helyzetekben, ami időnként inkább ront a helyzetén. Eleinte próbálkozik kiállni igazáért, de rendre verbális túlerővel találja szemben magát. Csaba egyre kevesebbet jelentkezik, az osztályból nincsenek barátai, zárkózott és ingerlékeny. A humán tantárgyakból folyamatosan romlik az átlaga, nem mer jelentkezni, sőt néha akkor sem válaszol, ha a tanár kérdezi. Ezért természetesen megkapja a megfelelő büntetést egy rossz érdemjegy, vagy éppen beírás által, amelyet tanári fejmosás követ. Mondanunk sem kell, milyen visszhanggal az osztálytársai részéről.

A negyedik év végére veszélybe kerül az érettségi megszerzése is Csaba számára, annak ellenére, hogy kedvenc tantárgyaiban továbbra is jól teljesít. Az osztályfőnök nem tud megfelelő hatást gyakorolni az osztálytársakra, következetlenül fegyelmez és diákjai nem vesznek róla tudomást. A jó nevű, országos sikereket felmutató iskolából szülei ellenére nem szeretnék kivenni, félnek, hogy fiúk végleg elvesztené motivációját.

A folyamatos verbális inzultus és megaláztatás szorongóvá, és zárkózottá tették Csabát. Mindezek ellenére sikeresen vette az akadályokat és bekerült az általa megcélzott egyetemre, azt viszont már nem fogjuk megtudni, hogy mekkora árat fizetett ezért - mire lehetett volna képes, ha nem éri folyamatos iskolai zaklatás.

Sokan, sokféle történetet osztottak meg velünk, mire kiadványunk elkészült, és biztosak vagyunk benne, hogy korántsem hallottuk az összeset. Csak sejteni lehet, hogy a gyerekek és tanárok többsége számára így, vagy úgy, de ismerősen csengenek a fenti mondatok. Az viszont tény, hogy példaként hozott - valós eseményeken alapuló - történetünk főszereplőjét szisztematikus iskolai zaklatás érte, aminek egyedül az idő vetett véget. Azt is tudjuk, hogy az iskolai zaklatás sokkal extrémebb formákat is ölthet, miközben láthatatlan maradhat. Meggyőződésünk, hogy bizonyos mintázatok - például a kifejezetten kisebbségi diákokat érő iskolai zaklatás - komoly társadalmi veszélyeket rejtenek magukban, amelyek sajnos jóval túlmutatnak a zaklatókon és áldozataikon. Azért dolgoztunk, hogy egy jól használható eszközt adhassunk a pedagógusok kezébe, akik már nem szeretnék több ilyen történetet hallani, vagy mesélni. Ez a kiadvány egybegyűrja mindazt, amit jelenleg civil szemmel az iskolai zaklatás témakörében érdemesnek találtunk megemlíteni, különös tekintettel azokra a gyermekekre, akiket védett tulajdonságuk miatt ér iskolai zaklatás. Kívánjuk, hogy kiadványunk hasznos társként szolgáljon minden olvasója számára!

AZ EGYÜTT AZ ISKOLAI ZAKLATÁS ELLEN KOALÍCIÓ TAGJAI

I. AZ ISKOLAI ZAKLATÁS

I.1. A ZAKLATÁS JELENSÉGE

A 14 ÉVES MÓNI MINDENNAP RETTEGVE VÁRJA A TANÍTÁS VÉGÉT. IGYEKSZIK GYORSAN ELINDULNI AZ ISKOLÁBÓL, DE AZOK MINDIG UTOLÉRIK. „AZOK” NÉGY MÁSIK LÁNY, AZ OSZTÁLY NAGYMENŐI. KÖZREFOGJÁK ÉS GÚNYOS MEGJEGYZÉSEKET TESZNEK A FRIZURÁJÁRA ÉS A RUHÁIRA, MERT NINCS PÉNZE MEGVENNI AZOKAT A MENŐ CUCCOKAT, MINT ŐK. VAN, HOGY ELVESZIK A SAPKÁJÁT VAGY A TÁSKÁJÁT ÉS EGYMÁS KÖZT DOBÁLJÁK, MÓNI PEDIG HIÁBA PRÓBÁLJA ELKAPNI. AZ EGYIK ILYEN ESETBEN MÓNI MATEKFÜZETE KIESETT A TÁSKÁBÓL ÉS EGY POCSOLYÁBAN LANDOLT. MÁSNAP A MATEKTANÁR BE AKARTA SZEDNI A FÜZETEKET, DE MÓNI ANNYIRA SZÉGYELLTE A TÖRTÉNETEKET, HOGY INKÁBB AZT HAZUDTA, ELVESZTETTE A FÜZETÉT. PERSZE EGYEST KAPOTT.

Az iskolai zaklatás (bullying) jelenségét először a svéd Dan Olweus írta le¹. A kifejezés azt a jelenséget jelöli, amikor egy gyerek vagy egy csoport rendszeresen visszaél hatalmával egy vagy több társukkal szemben; ez általában fizikai és/vagy verbális agresszió, illetve kirekesztés formájában jelentkezik². Ebbe beletartozhat az áldozat csúfolása, rosszindulatú pletykák terjesztése, tulajdonának megrongálása éppúgy, mint a verés vagy akár szexuális erőszak. Buda és munkatársai hangsúlyozzák, hogy a bullying ismétlődő, hosszabb időn át elhúzódó jelenség, amelynek tudatos célja a fájdalomkeltés. A bullying mindig kiegyensúlyozatlan erőviszonyok között zajlik, az elkövetők jellemző módon olyan áldozatot választanak ki, akinek nincs lehetősége megvédeni magát³. Épp ezért a közösségen belül marginális helyzetben levő, illetve hátrányos helyzetű társadalmi csoportokhoz tartozó diákok nagyobb eséllyel válnak áldozattá⁴, különösen akkor, ha eltérő képességeikből vagy kulturális hátterükből származó viselkedésüket a többiek provokációnak értelmezik.

EGY KÖZÉPISKOLAI OSZTÁLYBAN VOLT EGY AUTISTA KISLÁNY, AKINEK BESZÉDMÓDJA ÉS VISELKEDÉSE IRRITÁLTA A TÖBBIEKET. Ő VISZONT NAGYON SZERETETT VOLNA KÖZÉJÜK TARTOZNI, EZÉRT BELEEGYEZETT, HOGY VICCES RUHÁKBA ÖLTÖZTESSÉK ÉS NEVETSÉGESRE KISMINKELJÉK. ERRŐL A TÖBBIEK KÉPET CSINÁLTA, AMIT FELTETTEK AZ INTERNETRE, ÍGY ALÁZTÁK MEG NYILVÁNOSAN A TÁRSUKAT.

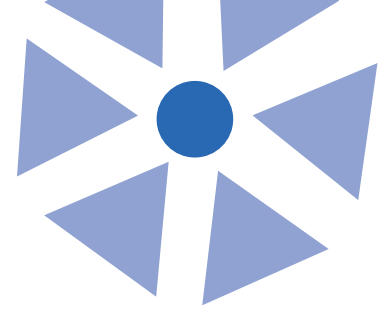
Az angol bullying kifejezésnek nincs jó magyar megfelelője: a gyakran használt „iskolai erőszak” vagy „megfélemlítés” kifejezések tágabb értelműek, a „kirekesztés”, „piszkálódás” vagy a „csúfolódás” viszont a bullyingnak csak egy részét fedik le, ráadásul bagatellizálják a problémát. Mostanában vannak kísérletek köznyelvi szavak használatára ebben a jelentésben („vegzálás”, „csesz-tetés”), ezek azonban még nem honosodtak meg a szakirodalomban. Jelen kiadványban az „iskolai zaklatás” kifejezést használjuk, ennek hátránya viszont, hogy a magyar jogban a „zaklatás” sokféle értelemben szerepel, köztük olyanokban (pl. szexuális zaklatás, zaklató követés), amelyek nem feltétlenül tartoznak a bullying fogalmába. Ráadásul a bullying nem korlátozódik az iskola területére: a fenti történetek közül az egyikben az iskolából hazamenet történt a zaklatás, az autista kislány pedig internetes zaklatás (cyberbullying) áldozata lett, amely a zaklató privát üzenetektől a közösségi oldalakon való megalázáson át a sértő képek vagy információk interneten való közzétételéig sok mindent tartalmazhat. **Az iskolai zaklatás tehát nem mindig az iskolában zajlik, viszont minden esetben az iskolában vagy más közösségi térben szerveződő kortárs csoportra vezethető vissza, és hatással van az iskolai légkörre.**

¹ Olweus, Dan: Az iskolai zaklatás. *Educatio* 8. 4. 1999. - 717-737.p.

² Harris, Neville (2005): Pupil Bullying, Mental Health and the Law in England. In Harris – Meredith szerk: *Children, Education and Health. International Perspectives on Law and Policy*. Aldershot – Burlington: Ashgate. Pp. 31-58.

³ Buda Mariann – Kőszeghy Attila – Szirmai Erika (2008): Iskolai zaklatás – az ismeretlen ismerős. *Educatio* 2008/3, pp. 373-386.

⁴ Harris, Neville (2005): Pupil Bullying, Mental Health and the Law in England. In Harris – Meredith szerk: *Children, Education and Health. International Perspectives on Law and Policy*. Aldershot – Burlington: Ashgate. Pp. 31-58.

KÉT AFRIKAI SZÁRMAZÁSÚ TESTVÉRT AZ OSZTÁLYTÁRSAIK ISKOLA UTÁN MEGVÁRTAK A FALUSZÉLI MEZŐN, AHOLO TANÁROK MÁR NEM LÁTHATTÁK ŐKET. A KÉT FEKETE FIÚT MEGVERTÉK ÉS ARRÁ KÉNYSZERÍTETTÉK, HOGY NÉGYKÉZLÁB ÁLLVA UGASSANAK, MINT A KUTYA, MERT „A NÉGEREK NEM EMBEREK, HANEM ÁLLATOK.”

Az iskolai zaklatás során jól elkülöníthető a zaklató (bully) és az áldozat szerepe. A zaklató az a személy, aki egyedül vagy többedmagával a következő pontban részletezett cselekvések egy részét elköveti egy kiszemelt személy vagy csoport ellen, ő(k) az áldozat(ok). Buda Mariann és Szirmai Erika kutatásából kiderül, hogy a diákok egy része elkövető és áldozat is egyben, vagyis az egyik közegben elszenvedett megaláztatást továbbadják másoknak, amint olyan közegbe kerülnek, ahol erőfölényben vagy többségben vannak⁵. Fontos még a kívülállók szerepe, akik hallgatásukkal támogatják, vagy közbelépésükkel megakadályozhatják az iskolai zaklatást.

1.2. A ZAKLATÁS FORMÁI

A zaklatás formáinak többfajta csoportosítása létezik, leggyakoribb a fizikai, verbális, illetve szociális/kapcsolati típusok megkülönböztetése. Ez utóbbi azt jelenti, hogy az elkövetők az áldozat társas kapcsolatát próbálják rongálni, illetve leépíteni pl. jó hírének veszélyeztetésével. A három típus azonban nem különül el egymástól szigorúan, hiszen az áldozattá válás eleve fenyeget a társas kapcsolatok leépülésével (sokan nem mernek barátkozni az áldozattal, nehogy őket is zaklatni kezdjék). Ráadásul gyakori, hogy ugyanaz(ok) az elkövető(k) több módszert is alkalmaznak áldozatuk ellen.

⁵ Buda Mariann – Szirmai Erika (2010): School Bullying in the Primary School. Reports of a Research in Hajdú-Bihar County. *Journal of Social Research and Policy*. Volume 1, Number 1, pp. 49-68.

⁶ Buda Mariann – Kőszeghy Attila – Szirmai Erika (2008): Iskolai zaklatás – az ismeretlen ismerős. *Educatio* 2008/3, pp. 373-386.

EGY PÉCSI SZAKKÖZÉPISKOLÁBAN NÉGY LÁNY ZAKLATNI KEZDETT EGY ÖTÖDIKET (ALAPVETŐEN KÉT CSOPORT KÖZÖTTI KONFLIKTUSBÓL INDULT KI). AZ INTERNETEN SÉRTŐ ÜZENETEKET KÜLDÖZGETTEK NEKI ('TEHÉN', 'BÁLNA'), ÉS A FACEBOOK NYILVÁNOSSÁGA ELŐTT MEGALÁZTÁK. EZUTÁN JÖTT A FIZIKAI ZAKLATÁS: AZ ISKOLÁBÓL HAZAFELÉ MENET KÖRBEFOGTÁK ÉS VÉGIGGORDÍTOTTÁK AZ EGÉSZ UTCÁT, LÖKDÖSTÉK, ÉS EGYSZER ÚGY MEGKERGETTÉK A BUSZMEGÁLLÓBAN, HOGY ALIG TUDOTT FELSZÁLLNI A BUSZRA ÉS MÁSNAP NEM IS MERT BEMENNI AZ ISKOLÁBA.

Buda – Kőszeghy – Szirmai 2008-as cikke táblázatban foglalja össze a zaklatás különféle típusait. Közvetlen verbális zaklatás lehet például a csúfolás, fenyegetés, gúnyneveknek a másokra ragasztása; közvetett verbális zaklatás a pletykaterjesztés vagy az áldozat kapcsolatainak rombolása. A fizikai zaklatásnak értelemszerűen nincs indirekt formája, viszont létezik nem-fizikai non-verbális zaklatás is, amikor az elkövető pl. kineveti vagy obszcén tárgyak vagy gesztusok mutogatásával megalázza az áldozatot (közvetlen zaklatás), vagy gúnyrajzokat vagy megalázó képeket terjeszt róla. Ez utóbbi az internetes zaklatás egyik gyakori formája.

EGY BULI SORÁN KÉT FIÚRÓL KÉSZÜLT EGY OLYAN FÉNYKÉP, AMIN ÚGY TÚNT, MINTHA CSÓKOLÓZNÁNAK. EZT ELŐSZÖR ŐK IS VICCESNEK TARTOTTÁK ÉS ELKÜLDTÉK BARÁTAIKNAK. A BARÁTOK EGYIKE AZONBAN FELRAKTA A KÉPET AZ INTERNETRE, ÍGY AZ „BUZIK A XY ISKOLÁBAN” FELIRATTAL KERINGENI KEZDETT A VILÁGHÁLÓN ÉS TÖBB HOMOFÓB KOMMENTET IS KAPOTT. UTÓLAG MÁR NAGYON NEHÉZ MEGÁLLAPÍTANI, KITŐL INDULT KI A ZAKLATÁS, A KOMMENTELŐK NAGY RÉSZE PEDIG A KÉPEN LÁTHATÓ FIÚKAT NEM IS ISMERTE.

A zaklatás formája függ természetesen a rendelkezésre álló eszközöktől (az internetes zaklatás érthető módon kevésbé gyakori olyan diákok körében, akiknek nincs internet-hozzáférése), de az elkövetők és áldozatok nemétől is.

EGY KÖZÉPISKOLAI TANÁR TAPASZTALATAI - STOP A BULLY PROGRAM, KANADA

EGY KÖZÉPISKOLÁBAN OKTATÓ PEDAGÓGUS MÁS-MÁS ZAKLATÁSI STÍLUST FEDEZETT FEL A FIÚKNÁL ÉS LÁNYOKNÁL. MEGFIGYELÉSE SZERINT A FIÚK NYÍLTAN TÁMADNAK, EZÉRT KÖNNYEBB KISZÚRNANI AZ ESETET. CSAPATBA VERŐDNEK, KÖTEKEDNEK, OBSZCÉN MEGJEGYZÉSEKET TESZNEK, RUGDOSSÁK AZ ÁLDOZAT SZÉKÉT, LÖKDÖSŐDNEK, HANGOSAK. A PEDAGÓGUST MEGLEPTÉ, HOGY AMIKOR ILYEN SZITUÁCIÓBAN A DIÁK SEGÍTSÉGÉRE SIETETT - „SZERETNÉL MÁSHOVA ÜLNI?“, „JÓL LÁTOM, HOGY EZEK A FIÚK BÁNTANAK?“, „TUDOK VALAMIBEN SEGÍTENI?“ -, A VÁLASZ MINDIG ELUTASÍTÓ VOLT. A GYERMEK LEHAJTOTT FEJJEL ÜLT TOVÁBB, REZIGNÁLTAN, REMÉNYTELENÜL, MINT AKI MEG VAN RÓLA GYŐZŐDVE, HOGY EGY FELNŐTT SEGÍTŐ SZÁNDÉKA SEMMIT NEM FOG VÁLTOZTATNI KELLEMETLEN HELYZETÉN. A PEDAGÓGUS SZERINT NEM GONDOLUNK BELE, HOGY AZ OSZTÁLYTERMI ZAKLATÁS SEMMI AHHOZ KÉPEST, AMIT A SZERENCSÉTLÉNÁLDOZATNAK AZ OSZTÁLYTERMEN KÍVÜL (FOLYOSÓN, UDVARON, HAZAFELE MENET) EL KELL VISELNI. A GYERMEK INKÁBB BELETÖRŐDIK, HOGY „FELÜGYELET MELLETT” INZULTÁLJÁK, REMÉLVE, HOGY EZZEL TÁMADÓI KÖTEKEDÉSI INGERENCIÁJA KIELÉGÜL, ÉS AZNAP MÁR NEM ÉRI OSZTÁLYTERMEN KÍVÜLI OFFENZÍVA.

Ezzel szemben a lányok mesterei a tanári felügyelet mellett történő zaklatásnak, megszegyenítésnek. Az ártatlan, hamis mosolyoknak könnyen bedől a felnőtt, és nem tűnik fel a magára higgadtságot erőltető, könnyeivel küszködő áldozat sem. A lányok elsősorban bántó szavakkal támadnak, megkísérelve ezzel tönkretenni barátságokat, vagy romba dönteni az áldozat tekintélyét. A gonosz pletykák a modern technika világában futótűzként terjednek, sms-ben, vagy Facebook posztokon keresztül. Tanárként nagyon nehéz felgöngyölni egy ilyen helyzetet és megtalálni a felelősöket. A lányokat talán könnyebb meggyőzni róla, hogy fogadjanak segítséget, de közülük is sokan vannak, akik inkább csendben szenvednek⁷.

1.3. AZ ISKOLAI ZAKLATÁS JELENTŐSÉGE, HATÁSA AZ ÁLDOZATOKRA

Az iskolai zaklatás kihat az áldozatok személyiségére és iskolai teljesítményére. Nehezebben alakítanak ki társas kapcsolatokat, gyakran elszigetelődnek a kortárs csoportban⁸. Pszichoszomatikus tüneteket is mutathatnak. Előfordul, hogy a zaklatás miatt nem mernek iskolába menni; ezáltal rosszabb eredményeket érnek el és olykor teljesen kimaradnak az iskolából. Nemzetközi kutatások szerint a zaklatóknak sem könnyű interperszonális kapcsolatokat létesítenie⁹, ám a magyar adatok ezt cáfolják: itt a zaklatókat a kortárs csoport elfogadja, az iskolai légkör támogatja a zaklató viselkedést¹⁰.

A zaklatásos esetek azokra is negatív hatással vannak, akik passzív jelenlétüként tanúik az incidensnek. Lelkiismeretfurdalást és tehetetlenséget éreznek amiatt, hogy nem mernek se közbelépni, se jelenteni a történeteket. Ennél is rosszabb eset, és súlyos büntudatot okoz, amikor a passzív jelenlétből az erőszakoskodó diákok kikényszerítik, hogy maga is szálljon be a zaklatásba. Sok tanuló úgy küzd meg a rossz érzéssel, hogy az áldozatot okolja a történetekért, megnyugtatja magát, hogy valójában megérdemelte a dolgot. Ráadásul egy-egy ilyen eset után sok diák úgy érzi, hogy „ciki” lenne, és a jó híriket veszélyeztetné, ha a megszegyenült és kirekesztett pozícióba került áldozattal barátkoznának, ezért elfordulnak tőle¹¹.

- ⁷ STOP A BULLY: High School Bullying; a teacher's perspective; <http://www.stopabully.ca/teachers-perspective.html>
- ⁸ Buda Mariann – Szirmai Erika (2010): School Bullying in the Primary School. Reports of a Research in Hajdú-Bihar County. *Journal of Social Research and Policy*. Volume 1, Number 1, pp. 49-68.
- ⁹ UNESCO Good Policy and Practice in HIV and Health Education, Booklet 8 (2012): *Education Sector Responses to Homophobic Bullying Paris: UNESCO*.
- ¹⁰ Buda Mariann – Szirmai Erika (2010): School Bullying in the Primary School. Reports of a Research in Hajdú-Bihar County. *Journal of Social Research and Policy*. Volume 1, Number 1, pp. 49-68.
- ¹¹ CHAI: G'milut Chasadim Lesson 4, Stop the Bullying NOW!: Not Standing Idly By, *Learning for Jewish Life*, pp. 213-223.; http://chai.urj.org/_kd/Items/actions.cfm?action=Show&item_id=1069&destination=ShowItem

1.4. A ZAKLATÁS ELTERJEDTSÉGE

Az iskolai zaklatás elterjedtségére vonatkozóan eltérőek az adatok. A WHO 2001/2002-es, 25 országban reprezentatív mintán végzett kutatása szerint a 11-15 éves válaszadók 9-54%-át érintette a probléma. Egy 2008-as kutatásban a magyar diákoknak mindössze 3%-a állította, hogy a közelmúltban iskolai zaklatás áldozatává vált volna, ám a magyarországi kutatások más képet mutatnak. Buda és Szirmai egy magyar megye középiskoláit vizsgálva azt találta, hogy a válaszadó általános iskolás diákok 26,7%-a zaklatja társait, 13,6% pedig áldozatul esik a zaklatásnak, közülük minden második napi szinten.

1.5. A KISEBBSÉGI DIÁKOK ELLENI ZAKLATÁS

Társadalmilag hátrányos helyzetük miatt a kisebbséghez tartozó diákok többségi társaiknál gyakrabban válnak iskolai zaklatás áldozatává. A társadalmi szinten tapasztalható rasszizmus megjelenik az iskolában is, így a színes bőrű fiatalok könnyen áldozattá válhatnak; helyzetüket tovább nehezíti, ha nem beszélnek jól az ország nyelvét és/vagy rossz anyagi körülmények között élnek. A Magyarországon és Kelet-Európa más részein tapasztalható erősödő romaellenesség kézenfekvő áldozatokká teszi a roma diákokat. Az Európa Tanács roma ifjúsági projektjének Barabaripeen c. kiadványából roma fiatalok élettörténeteit ismerhetjük meg, és szinte mindegyikben fontos szerepet kap az iskolai zaklatás.

MARIA: „ÚGY EMLÉKSZEM AZ ISKOLA ELSŐ NÉHÁNY ÉVÉRE, HOGY FOLYAMATOSAN UGRATTAK ÉS CSÚFOLTAK A NEM-ROMA GYEREKEK. KINEVETTEK A KIEJTÉSEM MIATT, A HASZNÁLT RUHÁIM MIATT MEG ILYESMIK.”

AZ LMBTQ (LESZBIKUS, MELEG, BISZEXUÁLIS, TRANZSNEMŰ ÉS QUEER, ILLETVE IDENTITÁSUKBAN BIZONYTALAN) DIÁKOK ELLENI ISKOLAI ZAKLATÁS A 80-AS ÉVEKHEZ KÉPEST EXPONENCIÁLISAN MEGNÖVEKEDETT, VÉLHETŐEN AZ LMBTQ FIATALOK NAGYOBB LÁTHATÓSÁGA MIATT.

A 2006-os magyarországi LMBT diszkriminációs kutatás egyik férfi válaszadója írta: „Középiskolában... voltak rendszeres verbális támadások, beszélősok, megszegyenítések. Fizikai bántalmazás csak a szerencsének köszönhetően nem történt. Kimondottan a melegségem miatt voltak ezek. Gondolkoztam az iskolaváltáson, illetve meg is próbáltam, de nem sikerült átíratkoznom.” A leszbikusokat is érheti hasonló zaklatás: „Középiskolai leánykollégiumot kellett elhagynom szexuális orientációm miatt, mert a diákok kiközösítettek és nyilvánosan megaláztak”.

- ←.....□
- ¹² idézi Buda Mariann – Szirmai Erika (2010): School Bullying in the Primary School. Reports of a Research in Hajdú-Bihar County. *Journal of Social Research and Policy*. Volume 1, Number 1, pp. 49-68.
  - ¹³ idézi UNESCO Good Policy and Practice in HIV and Health Education, Booklet idézi UNESCO Good Policy and Practice in HIV and Health Education, Booklet 8 (2012): *Education Sector Responses to Homophobic Bullying Paris: UNESCO*.
  - ¹⁴ Buda Mariann – Szirmai Erika (2010): School Bullying in the Primary School. Reports of a Research in Hajdú-Bihar County. *Journal of Social Research and Policy*. Volume 1, Number 1, pp. 49-68.
  - ¹⁵ Fremlova, Lucie - Mara Georgescu - Gábor Hera - Laura-Greta Marin - Goran Miletic (2014): Barabaripeen. *Young Roma speak about multiple discrimination*. Strasbourg: Council of Europe.
  - ¹⁶ Fremlova, Lucie - Mara Georgescu - Gábor Hera - Laura-Greta Marin - Goran Miletic (2014): Barabaripeen. *Young Roma speak about multiple discrimination*. Strasbourg: Council of Europe.
  - ¹⁷ Takács Judit (2006): *Social Exclusion of young lesbian, gay, bisexual and transgender (LGBT) people in Europe*. Brussels-Amsterdam: ILGA-Europe and IGLYO.
  - ¹⁸ Takács Judit-Mocsonaki László-P. Tóth Tamás (2008): A meleg, leszbikus, biszexuális és transznemű (LMBT) emberek társadalmi kirekesztettsége Magyarországon. *Esély*, pp. 3:16-54

A homofób és transzfób iskolai zaklatás különösen azokat a diákokat érinti, akik valamilyen módon eltérnek az adott közegben elvárt nemi szerepektől: a bullying így a kortárs csoport eszköze a konformitás kikényszerítésére, különösen a fiúk körében¹⁹.

C. J. Pascoe amerikai antropológus megfigyelte, hogy középiskolás fiúk gyakran „buzi”-nak csúfolják azokat a fiúkat, akik valamilyen szempontból nem felelnek meg az ő elvárásainak nemi szerepek szempontjából. Például egy fehér srácot, aki szeretett táncolni, rendszeresen lebiztították és szexuális tárgyú megjegyzéseket kiabáltak utána az iskola udvarán. Furcsa módon a táncolni szerető fekete fiúkat nem biztították, mivel feltételezték, hogy a feketéknek a „vérében van” a tánc²⁰.

Az antiszemita gúnyolódás enyhébb esetekben sztereotípiákat használ (nagyorrú, pénzes), durvább esetben a tanulók SS katonát játszanak „Heil Hitler” felkiáltással, náci karlendítéssel, a Holokauszton viccelődnek, vagy szvasztikát rajzolnak.

SALAMON MÁR RÉGEBBEN IS PANASZKODOTT VILIRE, HOGY HOROGKERESZTEKET RAJZOL. VOLT MÁR EBBŐL KONFLIKTUS, DE NEM FAJULT TETTLEGESSÉGIG. SALAMON ELMAGYARÁZTA A GYEREKNEK, HOGY EZ AZOKNAK VOLT A SZIMBÓLUMA, AKIK RENGETEG EMBERT MEGÖLTEK, MEG AZT IS, HOGY EZ ŐT IGEN ROSSZUL ÉRINTI. EGYIK NAP KARÁCSONYFADÍSZEKET RAJZOLTAK, VILI ERRE RAJZOLT (SAJÁT ÁLLÍTÁSA SZERINT "VÉLETLENÜL") HOROGKERESZTET, MAJD EZT BÜSZKÉN MUTOGATTA SALAMONNAK. SALAMONNÁL ELGURULT A GYÓGYSZER, ODAMENT, RÁBORÍTOTTA A PADOT ÉS FÖLLÖKTE. SZERENCSÉRE SENKI NEM SÉRÜLT MEG. A TÖRTÉNEK ELŐZMÉNYEINEK KIVIZSGÁLÁSA ELMARADT, ÉS CSAK SALAMONT HÍVTÁK BE AZ IGAZGATÓI IRODÁBA. MÁSNAP REGGEL SALAMON APUKÁJA BEMENT AZ OSZTÁLYFŐNÖKHÖZ, ÉS FELAJÁNLOTTA, HOGY TART EGY ÓRÁT AZ OSZTÁLYNAK A ZSIDÓSÁGRÓL²¹.

Mivel a diákok vegyes iskolákban ritkán vállalják fel nyíltan zsidóságukat, ezért ezek az esetek sokszor nem is konkrét személyek ellen irányulnak, hanem hangulat-keltő, egymást heccelő megnyilvánulások. A zsidó gyermek csöndben, a háttérben maradva kénytelen elviselni a gyalázkodást, felerősödik benne a kirekesztettség érzése, a támadóban pedig, amennyiben nincs szankció - márpedig beazonosítható áldozat hiányában sokszor a következmény is elmarad - rögzül a rasszista magatartás.

Magyarországon nem ritka, hogy a zsidó származás a családban is tabutéma, ami esetleg csak az iskolai zaklatás kapcsán kerül elő.

A Tréfli című dokumentumfilm egyik interjúalanyát a többi gyerek „büdös zsidó”-nak csúfolta. Kétségbeesve ment haza és megkérdezte szüleit, mit jelent ez és miért mondják rá. Ekkor tudta meg, hogy családjuk zsidó származású.

A fent említett három csoport között az az eltérés, hogy míg a faji/etnikai hovatartozás rendszerint egyértelmű az egyén külsejéből, a szexuális orientációt, nemi identitást vagy zsidóságot el lehet titkolni, így ezekből a csoportokból azok vannak leginkább kitéve a zaklatásnak, akik külső jegyeik alapján beazonosíthatók (pl. ortodox zsidók, transzszexuálisok, nőies meleg fiúk). Sok esetben fordul elő, hogy a nehezebben, vagy nem beazonosítható jellemzőkkel rendelkező tanulók a rejtőzködő stratégiát választják, így a legkritikább esetben szembesülnek közvetlenül zaklatással vagy kiközösítéssel, ugyanakkor az is nehezen feldolgozható számukra, ha rejtőzködőként kell szembesülniük osztálytársaikkal, vagy közvetlen környezetük ellenszenvével.

MARCY, EGY SZLOVÁKIAI SZÁRMAZÁSÚ ROMA LÁNY MESÉLI: „EMLÉKSZEM, SOSE AKARTAM MEGHÍVNI MAGUNKHOZ AZ ISKOLATÁRSAIMAT, NEHOGY KIDERÜLJÖN, HOGY ROMA VAGYOK. KÜLSŐRE NEM LÁTSZOTTAM ROMÁNAK, DE FÉLTEM, HOGY RÁJÖNNEK A SZÁRMAZÁSOMRA. APUKÁMNAK VILÁGOSABB BŐRE VAN, DE ANYUKÁMÉ SÖTÉTEBB. A SZÜLŐI ÉRTEKEZLETRE IS MINDIG APUKÁM MENT²²”

□ .....>

¹⁹ Pascoe, C.J. (2007): *Dude, you're a fag*. Masculinity and Sexuality in High School. Berkeley LA-London: University of California Press.

²⁰ Pascoe, C.J. (2007): *Dude, you're a fag*. Masculinity and Sexuality in High School. Berkeley LA-London: University of California Press.

²¹ Egy apuka elbeszélése alapján.

²² Fremlova, Lucie - Mara Georgescu - Gábor Hera - Laura-Greta Marin - Goran Miletic (2014): *Barbaripen. Young Roma speak about multiple discrimination*. Strasbourg: Council of Europe.

A kisebbségi diákok elleni iskolai zaklatás tehát nemcsak magukat az áldozatokat érinti súlyosan, hanem az adott csoporthoz tartozó rejtőzködő társaikat, olykor családtagjaikat is, ezen kívül az iskola általános légkörére is rányomja a bélyegét.

A tanárok esetleges előítéleteitől tartva a zaklatás áldozatául eső kisebbségi diákok még ritkábban mernek segítséget kérni, mint többségi társaik.

EGY TRANSZSEXUÁLIS LÁNY ISKOLAI EMLÉKEI: "NAPI MEGALÁZÁSOK NAPI SZINTEN, DE EZ ÍGY HÁROM ÉVEN KERESZTÜL, [...] EGY KIS BUZINAK [TARTOTTAK]. EGY KIS BUZINAK, AKIT FŐL LEHET KENNI A FALRA, AKIT LEHET DOBÁLNI AZ ÓRÁN, ÚGYSEM SZÓL SEMMIT"²³

Magyarországon még nem készült felmérés a diákok között az előítéletes alapú iskolai zaklatásról. Azt azonban tudjuk, hogy az előítéletek más csoportok iránt igen elterjedt a diákok körében. A 2009-es ombudsmani jelentés a kisebbségi csoportokat érintő iskolai agresszióról számol be. A kutatás vizsgálta az idegenellenesség (Csákó, 2000, 2009, Murányi 2006, Murányi-Szabó 2007) jelenségét a közoktatásban. „Feltesszük, hogy az idegenellenesség, a kisebbségi csoportokkal szembeni ellenérzés agresszióba torkolthat az iskolákban is. A diákok és a tanárok körében az idegenellenesség és az agresszív viselkedés kapcsolatát a szokásos módon vizsgáltuk.”

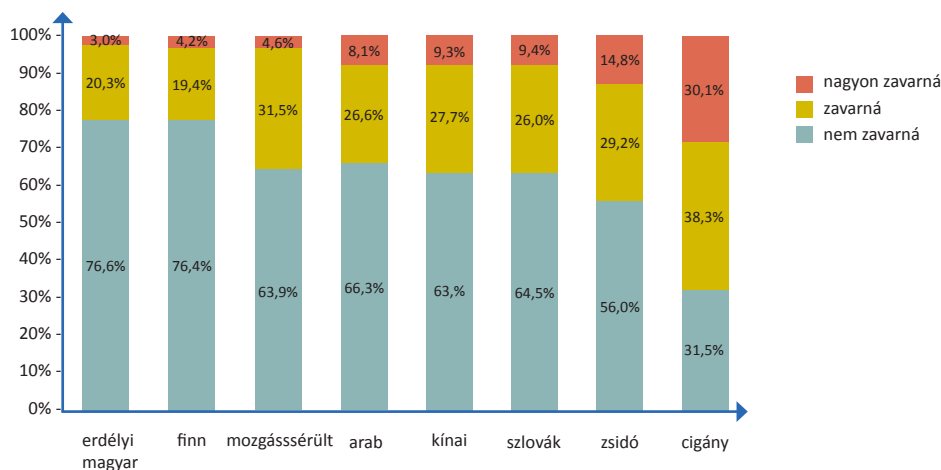
Arra a következtetésre jutottak, hogy a diákok leginkább a romákkal szemben elutasítók. Kevesebb, mint harmaduk (31,5%) válaszolta azt, hogy egyáltalán nem zavarná, ha padtársa roma lenne, és körülbelül ugyan ennyi diák (30,1%) mondta azt, hogy őt ez nagyon zavarná. Az idegenellenesség második célpontjai a zsidók. A diákok 56%-át nem zavarná, ha zsidó lenne az osztálytársa, 14,8%-ukat pedig nagyon.

A legnagyobb kisebbségi csoporttal, a romákkal szemben a szakiskolások egyértelműen a legelfogadóbbak, a gimnazisták a legelutasítóbbak. Figyelemre méltó, hogy a legnagyobb fokú romaellenesség ott van, ahol nincsenek is romák: a gimnáziumokban és a szakközépiskolákban, ahol romák aránya 1,7%, illetve 3,3%. A szakiskolákban viszont, ahol a roma tanulók aránya 10%, a legnagyobb az elfogadás mértéke. Feltételezhetjük, hogy az elutasító attitűdöt az érettségivel záródó képzésben részt vevő diákok körében a közvetlen tapasztalat hiánya és a képzetükben megformálódott társadalmi különbség magyarázza. A felsorolásból már korábban láthattuk, hogy a különböző csoportok, amelyek elutasításával kapcsolatban kérdeztük a diákokat, nem mind sorolhatók be az etnikumok közé, de bizonyos szempontból valamennyien kisebbségi helyzetben vannak hazánkban. A kapott válaszokat egy főkomponensben összesítve azt látjuk, hogy az elutasító attitűdök egy irányba mutatnak: azaz, aki elutasító valamilyen etnikummal szemben, az könnyebben lesz elutasító más kisebbségekkel szemben is.

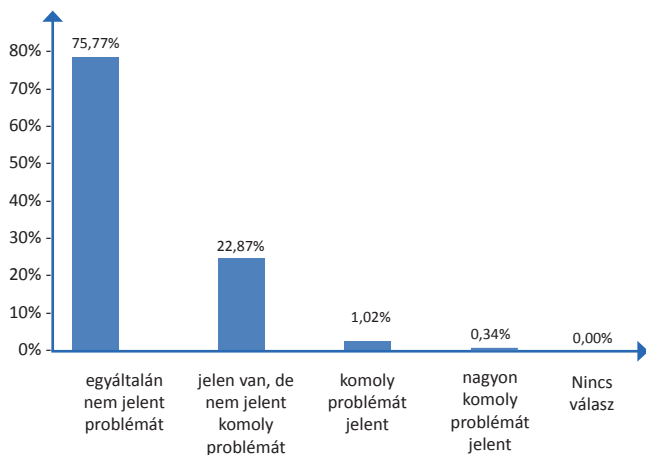
²³ Takács Judit (2006): A transzsexuális emberek útjai - Transzsexuális élettapasztalatok interjúk tükrében. in Takács Judit szerk: *A lélek műtétei*. Budapest: Új Mandátum Kiadó, 55-150. old.

AZ IDEGENELLENESÉG TÁRGYA: A PADTÁRSKÉNT ELFOGADOTT ÉS ELUTASÍTOTTAK ARÁNYA

1.6 A PAAS KOALÍCIÓ FELMÉRÉSE AZ ELŐÍTÉLETES ALAPÚ ISKOLAI ZAKLATÁSRÓL

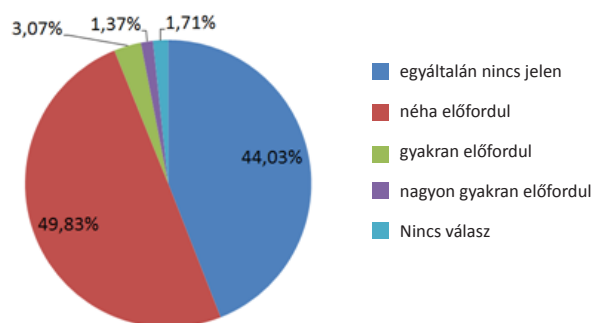
PROJEKTÜNK KERETÉBEN 2015 NYÁR ELEJÉN ONLINE KÉRDŐÍVET KÜLDTÜNK KI AZ ÖSSZES MAGYARORSZÁGI KÖZÉPISKOLÁNAK, AMELYBEN AZ ELŐÍTÉLETES ALAPÚ ISKOLAI ZAKLATÁSRÓL KÉRDEZTÜK ÖKET, VALAMINT ARRÓL, VANNAK-E ESZKÖZEIK ENNEK MEGELŐZÉSÉRE, ILLETVE KEZELÉSÉRE. 436 ISKOLA TÖLTÖTTE KI A KÉRDŐÍVET; EZEK KÖZÜL NÉHÁNY ISKOLÁT TELEFONON VAGY EMAILBEN IS MEGKERESTÜNK, HOGY RÉSZLETESEBB INFORMÁCIÓT KAPJUNK JÓ GYAKORLATAIKRÓL²⁴. AZ ALÁBBIKBAN ENNEK A KUTATÁSNAK AZ EREDMÉNYEIT ISMERTETJÜK RÖVIDEN.

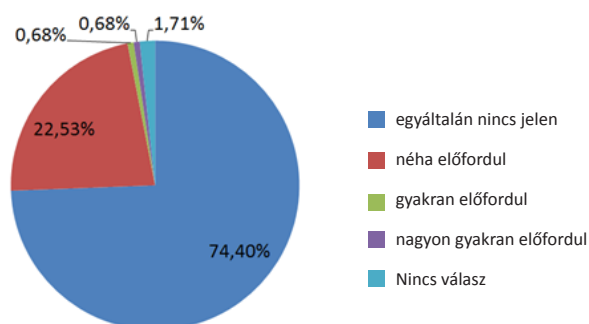
1. ÁBRA: MEKKORA PROBLÉMÁT JELENT AZ ÖNÖK ISKOLÁJÁBAN A KISEBBSÉGI DIÁKOK ELLENI ZAKLATÁS?

Arra a kérdésre, hogy mennyire súlyos probléma az iskolában a kisebbségekhez tartozó diákok zaklatása, a válaszadók 75%-a azt felelte, hogy egyáltalán nem probléma, 22,8% szerint előfordul, de nem súlyos probléma, és mindössze négy iskola vélte a problémát súlyosnak vagy igen súlyosnak. Ennek a számunkra meglepő eredménynek több oka lehet. Mint láttuk, az iskolai zaklatás nem mindig könnyen felismerhető, így előfordul, hogy elkerüli a tanárok figyelmét. Ha észre is veszik, lehetséges, hogy nem veszik komolyan vagy nem érzik úgy, hogy az iskolának foglalkoznia kellene ezzel. Elképzelhető az is, hogy a kitöltő félt: inkompetens benyomást kelt, ha valamit súlyos problémának jelöl meg.

Rákérdeztünk arra is, hogy milyen csoportokkal szemben tapasztalhatók előítéletes megnyilvánulások a diákok részéről (nem feltétlenül zaklatás szintjén). Az alábbi diagramokon külön ábrázoltuk a kutatásunk fókuszában levő három csoportra vonatkozó válaszokat:

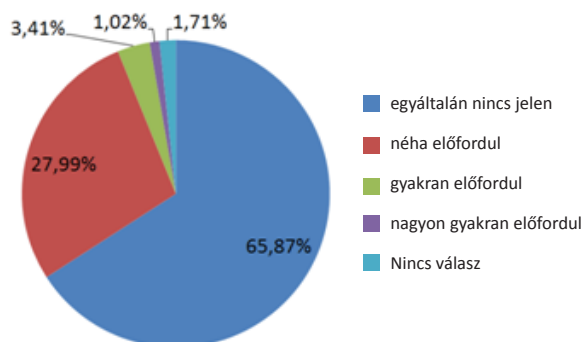
2. ÁBRA: MELY TÁRSADALMI CSOPORTOKAT ÉRINTIK LEGINKÁBB A FENTI PROBLÉMÁK AZ ÖNÖK ISKOLÁJÁBAN? - ROMÁK

3. ÁBRA: MELY TÁRSADALMI CSOPORTOKAT ÉRINTIK LEGINKÁBB A FENTI PROBLÉMÁK AZ ÖNÖK ISKOLÁJÁBAN? - ZSIDÓK

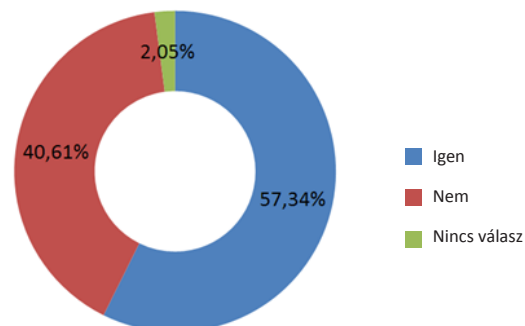

²⁴ Annak a 100 iskolának, akik a legtöbb módon lépnek fel az iskolai zaklatás ellen, emailt küldtünk, amelyben megkérdeztük, hogy telefonon vagy emailben szeretnének-e további kérdéseinkre válaszolni. A visszajelzési arány meglehetősen alacsony volt, végül 17 iskolától sikerült részletesebb információkat szerezni. Annak a 100 iskolának, akik a legtöbb módon lépnek fel az iskolai zaklatás ellen, emailt küldtünk, amelyben megkérdeztük, hogy telefonon vagy emailben szeretnének-e további kérdéseinkre válaszolni. A visszajelzési arány meglehetősen alacsony volt, végül 17 iskolától sikerült részletesebb információkat szerezni.

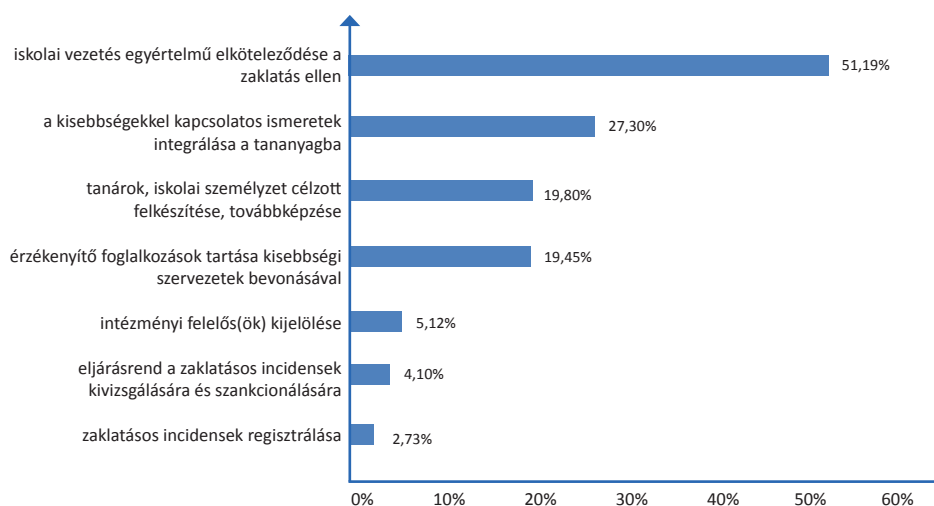
4. ÁBRA. MELY TÁRSADALMI CSOPORTOKAT ERINTIK LEGINKÁBB A FENTI PROBLÉMÁK AZ ÖNÖK ISKOLÁJÁBAN? - LESZBIKUS, MELEG, BISZEXUÁLIS ÉS TRANZSNEMŰ EMBEREK

Láthatjuk, hogy a romákkal szemben a leggyakoribbak az előítéletes megnyilvánulások, míg a zsidók esetében az iskolák ¾-e, LMBT emberek esetében 2/3-a nem tapasztalt ilyesmit. Az egyik magyarázat az, hogy a cigány/roma származás (az esetek többségében) látható, míg a másik két csoporthoz tartozás nem; több iskola is írta, hogy náluk nincs homofób vagy antiszemita zaklatás, mert ezeknek a csoportoknak a képviselői nem láthatóak (persze ettől még beszerezhető róluk az ilyen információ

5. ÁBRA. FELLÉP-E AZ ÖNÖK ISKOLÁJA VALAMILYEN CÉLZOTT FORMÁBAN A KISEBBSÉGEKET ÉRŐ ISKOLAI ZAKLATÁS VISSZASZORÍTÁSA ÉRDEKÉBEN?

pl. közösségi oldalakról). Ráadásul a „cigánykérdés” a közbeszédben is gyakori téma, a romák elleni előítéleteket pedig bizonyos politikai erők, illetve intézkedések tovább szítják. Az, hogy a diákok leginkább a romák ellen mutatkoztak előítéletesnek, mutatja, hogy rájuk is hatással vannak a szélesebb társadalmi folyamatok, illetve diskurzusok.

6. ÁBRA. MILYEN FORMÁBAN LÉPNEK FEL?

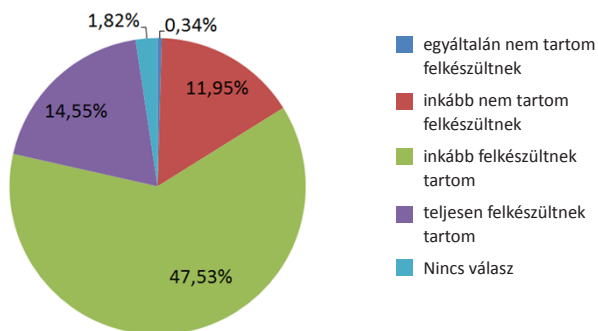
Az iskoláknak valamivel több, mint fele (200 iskola)²⁵ írta azt, hogy aktívan fellépnek az iskolai zaklatás ellen. Mint azonban a 6. ábrából látható, sok esetben ez megmarad az elköteleződés szintjén. Elenyészően kevés azoknak az iskoláknak a száma, ahol felelőst jelölnek ki, regisztrálják a zaklatásos incidenseket vagy eljárásrendet dolgoztak ki ezek kezelésére. Az iskolákkal készített interjúk ugyanakkor árnyalták a képet. Van, ahol nincs ugyan írásban

lefejtett eljárásrend, de bevett gyakorlatuk van az iskolai zaklatás kezelésére. Ugyanakkor az „*érzékenyítés kisebbségi szervezetek meghívásával*” rubrikát bejelölte több olyan iskola, akik más témában (pl. egészséges életmód, környezetvédelem) hív meg civil szervezeteket.

²⁵ Erre a kérdésre 337 iskola válaszolt. Természetesen egy iskola több választ is bejelölhetett.

Az iskolák több mint ¼-e felkészültnek érzi magát az iskolai zaklatás kezelésére, legalábbis a kérdőív tanúsága szerint. Itt ismét felmerül a lehetőség, hogy a kitöltő nem akarta intézménye rossz hírért kelteni és ezért kedvezőbb színben tüntette fel a valóságot.

7. ÁBRA. MENNYIRE TARTJA INTÉZMÉNYÉT FELKÉSZÜLTNEK AZ ISKOLAI ZAKLATÁS MEGELŐZÉSÉRE ÉS KEZELÉSÉRE?

A kérdőívhez fűzött szöveges megjegyzések, illetve a kapcsolattartó tanárokkal folytatott beszélgetés további fontos információkat generált. Egyes iskolák például elismerték, hogy ha a diákok részéről nem is, a tanárok részéről előfordul a kisebbségi diákok zaklatása (ilyesmire később az interjúkban példát is hallottunk). Máshol nem a tanárok előítéletessége, hanem közönye áll a hatékony fellépés útjában: azzal az érveléssel, hogy „az ő idejükben ilyesmi nem volt”, megnehezítik az iskolai zaklatás elleni módszereket javasoló kollégák tevékenységét. Az iskolai zaklatást nem mindenhol veszik komolyan, mint az ilyen megjegyzések is sugallják: „Volt arab-magyar diákunk, tehetséges volt a sportban, motivált a tanulás terén, így legfeljebb viccelődés szintjén „zaklatták””.

Sok iskola láthatóan nincs tisztában a kisebbség, illetve védett csoport fogalmával. Például arra a kérdésünkre, hogy milyen más társadalmi csoportok ellen tapasztalnak előítéleteket a diákok részéről, az egyik iskola az alábbi felsorolást küldte: „tanárok, rendőrök, hajléktalanok, jegykezelők, helyi- és helyközi járatok buszvezetői, élelmiszer- és dohánybolti alkalmazottak”. Megnehezítette a dolgot az, hogy a köznyelvben a „kisebbség” szót gyakran ál-eufemisztikusan a romákra alkalmazzák, így több iskola (annak ellenére, hogy egyértelműen megemlítettünk más csoportokat is) kizárólag roma diákokkal kapcsolatos tapasztalatokat, illetve példákat említett.

Gyakran kaptuk azt a választ, hogy adott iskolában nincsenek kisebbségi diákok. Elképzelhető, hogy a válaszadó csak a romákat értette kisebbség alatt, de például a Melegség és Megismerés program tapasztalata szerint sok pedagógusnak meggyőződése, hogy iskolájukban minden diák heteroszexuális. Ha azt az adatot vesszük alapul, hogy bármely kortárs társadalomban a saját nemükhöz vonzódók aránya 4-8% körül mozog²⁶, ez meglehetősen valószínűtlen. Kutatási adatok tanúsága szerint²⁷ az LMBT diákok többsége nem vállalja szexuális irányultságát, illetve nemi identitását tanárai előtt, részben az ő homofóbiájuktól, vagy transzfóbiájuktól tartva; vagyis bármely iskolában lehetnek olyan LMBT diákok, akikről a pedagógusok nem tudnak. Ugyanez vonatkozhat bármely, külsőleg nem látható kisebbségre (zsidóság, vallási kisebbségek stb.)

²⁵ Erre a kérdésre 337 iskola válaszolt. Természetesen egy iskola több választ is bejelölhetett.

²⁶ Tóth László (1993): A homoszexualitásról. Budapest: T-Twins.

²⁷ Dombos és mtsai (2011): Az LMBT emberek magyarországi helyzetének rövid áttekintése. In Takács Judit szerk: Homofóbia Magyarországon. Budapest: L'Harmattan.

Több iskola azt jelezte vissza, hogy náluk éppenséggel a kisebbségi diákok azok, akik zaklatnak másokat. Néhány esetben a kevésbé hátrányos helyzetű diákok irányából a hátrányosabb helyzetűek felé zajlik a zaklatás (például az enyhén értelmi fogyatékosok zaklatják a súlyosabban sérült diákokat), de több tanár kifejtette azt a véleményét, hogy a magyarok (értsd: nem cigányok/zsidók) esnek áldozatul „kisebbségi” zaklatóknak. Ezzel kapcsolatban fel kell hívni a figyelmet arra, hogy az iskolai zaklatás nem mindig csoporthoz tartozás alapján zajlik; számos diák esik áldozatul egyéb okok miatt. Pusztán az a tény, hogy esetleg roma diák zaklat egy fehéret, nem jelenti azt, hogy a zaklatás faji előítéleten alapul. Természetesen olyan iskolákban, ahol valamilyen kisebbség (például romák vagy esetleg értelmi fogyatékosok) vannak többségben, előfordulhat, hogy helyzetüket kihasználva zaklatják a kisebbségbe szorult „többségi” diákokat, akár esetleg kompenzációként a máshol elszenvedett zaklatás miatt²⁸. Az ilyen esetek azonban minőségileg különböznek a kisebbségi diákok elleni zaklatástól, éppen az iskolai zaklatás társadalmi beágyazottsága miatt. Az általános társadalmi diskurzusok nem a többség, hanem a kisebbség iránti előítéleteket erősítik. A többséghez tartozó diáknak könnyebb megvédenie magát a zaklatással szemben, illetve megszabadulnia attól (például egy szegregált iskolai rendszerben a fehér diák könnyebben vált iskolát, mint roma társa; egy átlagos IQ-jú diák könnyebben érvényesítheti jogait a zaklatóval szemben, mint az értelmi fogyatékos stb.). A gazdaságilag-társadalmilag hátrányos helyzetű csoportok esetében az előítéletes alapú iskolai zaklatásnak ráadásul súlyosabb következményei vannak, hiszen számukra leginkább az iskoláztatás adhatná meg a felemelkedés lehetőségét, lehetőségét, ám a zaklatások következtében növekszik a korai iskolaelhagyás, és az igazolatlan hiányzások száma, az iskolába járási motiváció pedig csökken.

Ezért ezeknek a diákoknak a legfontosabb célja az lesz, hogy minél előbb elhagyják a bántalmazó közeget.

Az adatokból kiderül, hogy az iskolák nagy részénél a zaklatás elleni fellépés megmarad az elköteleződés szintjén. Ráadásul ez sem feltétlenül látható: az egyik iskola például azért nem írja ki honlapjára, hogy elkötelezett az iskolai zaklatás ellen, nehogy a gyerekek ettől ötleteket kapjanak. Ez az érvelés (ami hasonlóképpen hangzik el pl. drogprevencióval kapcsolatban) feltételezi, hogy a gyerekek minden információjukat az iskolából szerzik. Ezzel szemben a médiából (beleértve a közösségi médiát) a diákok meglehetősen sok információt kapnak előítéletekről, illetve azokból eredő cselekvésekről, beleértve az iskolai zaklatást. A kisebbségi diákokat nem azzal védjük meg, ha a többségieket nem tájékoztatjuk az iskolai zaklatás létezéséről, hanem ha megfelelő eszközöket vezetünk be a jelenség kiküszöbölésére.

Az iskolák eszközkészlete az előítéletes alapú iskolai zaklatást ellen meglehetősen szegényes. A legtöbb iskola megelégszik azzal, hogy eltanácsolja a zaklatókat, ami egyrészt nem feltétlenül vezet magatartás-változáshoz (legfőleg más iskolában folytatják ugyanazt), másrészt nem tudatosítja a többi diákban, hogy az előítéletes elfogadhatatlan. Noha a tananyag (például történelemórán) lehetőséget nyújtana egyes kisebbségek (pl. zsidók, cigányok) történelmének tárgyalására, a tanárok ritkán ragadják meg az alkalmat, hogy ennek kapcsán az előítéletekről beszéljenek. Egyes civil kezdeményezések (pl. Melegség és Megismerés) szívesen tartanak tréningeket tantestületek számára is adott kisebbséggel kapcsolatban, de egyetlen iskola sem jelezte, hogy ilyen képzést igénybe vettek volna.

²⁸ Olweus, Dan: Az iskolai zaklatás. *Educatio* 8. 4. 1999. - 717-737.p.

Összességében tehát elmondhatjuk, hogy Magyarországon az iskolai zaklatás, és különösen annak előítéletes formája elleni fellépés gyerekcipőben jár. Az iskolák kevés eszközzel rendelkeznek, és gyakran nincsenek tudatában számukra is elérhető megoldásoknak (pl. képzések, mediációs szolgálat). Ugyanakkor sok iskola fontosnak tartja az iskolai zaklatás elleni fellépést, ezért remélhetjük, hogy ha értesülnek a meglevő lehetőségekről, igénybe is veszik azokat és ily módon biztonságosabbá teszik intézményüket minden diák számára.

Az iskolai zaklatásra adott válaszoknak figyelembe kell vennie, ha a zaklatás egy csoport iránti előítéleten alapul. Kutatásunkban több iskola jelezte vissza, hogy mivel nem etikus regisztrálni diákjaik etnikai és egyéb hovatartozását, nem állapíthatják meg, hogy előítéletes alapú zaklatásról van-e szó. Azonban az ügy alapos kivizsgálása során ez a tényező felszínre kerül. A kisebbségi diákok elleni zaklatást nemcsak azért kell másképpen kezelni, mert tükrözi a diákokban meglevő előítéletek mértékét. Tudatában kell lennünk annak, hogy egy kisebbségi csoport tagjai társadalmi szinten kiszolgáltatottabbak, sérülékenyebbek: számukra jelzésértékű, hogy az iskola foglalkozik-e és ha igen, hogyan, az őket ért támadásokkal. Kisebbségi áldozat esetén tehát különösen fontos a megértő odafigyelés és annak közvetítése, hogy mi pedagógusok nem értünk egyet az ellene fennálló előítéletekkel. Amennyiben a zaklatás ürügye valamilyen külső jegy vagy kulturális különbség, a probléma kezelése során nemcsak azt kell megértetnünk a diákokkal, hogy a zaklatás rossz, hanem a kulturális különbségek elfogadását is hangsúlyoznunk kell.

Az előítéletes alapú zaklatásnak olyanok is áldozatul eshetnek, akik nem tartoznak a kisebbségi csoportba, de a többiek azt hiszik róluk. Ők még sérülékenyebbek, hiszen míg például egy zsidó diák támogatást kaphat saját családjától és közegétől, amely felvértezheti őt a zaklatással szemben, mindez nem áll rendelkezésére azoknak a diákoknak, akik nem zsidók ugyan, de külsőjük alapján társaik ebbe a csoportba sorolják őket. Különösen gyakran sütik rá a tizenéves fiúk a melegség bélyegét olyan társaikra, akik „lányos” ruhákat viselnek vagy „lányos” dolgok iránt érdeklődnek (Pascoe 2007). Ha az áldozat valójában nem meleg, kisebb eséllyel fog felhívni egy meleg segélyvonalat vagy fordulni egy LGBT fiataloknak szervezett önszegítő csoporthoz.

Az LGBT és a fogyatékkal élő diákok esetében is fontos szempont az elszigeteltség. Míg etnikai csoportok esetén a diákot körülveszi egy közösség – minimum a saját családja -, amely az övéhez hasonló helyzetben van, addig az LGBT és fogyatékkal élő diákok legtöbbször családjukon belül is egyedül vannak. Sokszor maga a család sem tudja a gyerek másságát kezelni, vagy nincs felkészülve arra, hogy emiatt zaklathatják az iskolában (egy etnikai kisebbségbe tartozó szülő, minthogy esetleg maga is átélte ezt, nagyobb valószínűséggel számít rá). Extrém esetben az értelmi fogyatékos fiatal zaklatással kapcsolatos panaszait nem is veszik komolyan²⁹. Az LGBT fiatalok gyakran nem is vállalják szexuális orientációjukat vagy nemi identitásukat a családtagjaik, különösen a szüleik előtt még akkor sem, ha az iskolában nem rejtőzködnek.

²⁹Darja Završček (2004), "Surviving ethnicity and disability - minority children in public care". In: Trygged, Sven (ed.). Moving away from residential care : reports from the 2nd Conference on children and residential care, Stockholm, May 2003. Stockholm: Stockholm University, Department of social work, pp. 23-37

2. JOGI KERETEK

2.1. MEGELŐZÉS – BIZTONSÁGOS ISKOLA:

AZ ISKOLAI ZAKLATÁS JELENSÉGÉNEK JOGI KERETEIT ELSŐSORBAN A KÖZNEVELÉSI TÖRVÉNY (2011. ÉVI CXCV. TÖRVÉNY A NEMZETI KÖZNEVELÉSRŐL, TOVÁBBIKBAN KÖZNTV.), A KÖZNTV. ALAPELVEI ALAPJÁN 2012-BEN ELFOGADOTT NEMZETI ALAPTANTERV (110/2012. KORM.REND. MELLÉKLETEKÉNT, TOVÁBBIKBAN: NAT) ÉS A JOGSZABÁLYOK ALAPJÁN ELFOGADÁSRA KERÜLŐ ISKOLAI SZMSZ-EK ADJÁK.

A KÖZNTV. SZERINT, ÉS A NAT ÁLTAL IS MEGERŐSÍTETT MÓDON A KÖZNEVELÉSI INTÉZMÉNYEKBE OLYAN BIZTONSÁGOS KÖRNYEZETET KELL LÉTREHOZNI, AMELYBEN A GYEREKEKNEK MÓDJUK VAN SZABADON, LELKILEG, SZELLEMILEG ÉS FIZIKAILAG IS HARMONIKUSAN FEJLŐDNI, NEVELŐDNI.

2.1.1. A KÖZNTV. CÉLJA, JOGOK ÉS KÖTELESSÉGEK:

- ▶ 1. § (1) A törvény célja olyan köznevelési rendszer megalkotása, amely elősegíti a gyermekek, fiatalok harmonikus lelki, testi és értelmi fejlődését, készségeik, képességeik, ismereteik, jártasságaik, érzelmi és akarati tulajdonságaik, műveltségük életkori sajátosságaiknak megfelelő, tudatos fejlesztése révén, és ezáltal erkölcsös, önálló életvitelre és céljaik elérésére, a magánérdeket a köz érdekeivel összeegyeztetni képes embereket, felelős állampolgárokat nevel. Kiemelt célja a nevelés-oktatás eszközeivel a társadalmi leszakadás megakadályozása és a tehetséggondozás.
- ▶ (2) A köznevelés közszolgálat, amely a felnövekvő nemzedék érdekében a magyar társadalom hosszú távú fejlődésének feltételeit teremti meg, és amelynek általános kereteit és garanciáit az állam biztosítja. A köznevelés egészét a tudás, az igazságosság, a rend, a szabadság, a méltányosság, a szolidaritás erkölcsi és szellemi értékei, az egyenlő bánásmód, valamint a fenntartható fejlődésre és az egészséges életmódra nevelés határozzák meg. A köznevelés egyetemlegesen szolgálja a közjót és a mások jogait tiszteletben tartó egyéni célokat.
- ▶ (3) A nevelési-oktatási intézmények pedagógiai kultúráját az egyéni bánásmódra való törekvés, a gyermek, a tanuló elfogadása, a bizalom, a szeretet, az empátia, az életkornak megfelelő követelmények támasztása, a feladatok elvégzésének ellenőrzése és a gyermek, tanuló fejlődését biztosító sokoldalú, a követelményekhez igazodó értékelés jellemzi.

A törvény szerint tehát a köznevelési rendszer célja a szeretetteljes, elfogadó, befogadó, a gyermekek véleményét, szabadságát, jogait tiszteletbentartó pedagógiai kultúra kialakítása.

Az iskolai zaklatás szempontjából különösen fontos a 25.§ (5) bekezdése, mely szerint az iskoláknak „*gondoskodnia kell a rábízott gyermekek, tanulók felügyeletéről, a nevelés és oktatás biztonságos feltételeinek megteremtéséről*”.

Az iskolai pedagógiai programot a nevelőtestület fogadja el és az intézményvezető hagyja jóvá. A pedagógiai programokat nyilvánosságra kell hozni.- rendel a törvény. A programoknak garantálnia kell a gyermekek törvényben felsorolt jogait, így többek között azt, hogy az oktatási intézményben biztonságban nevelődjék, a személyiségi jogait, különösen személyiségének szabad kibontakoztatásához való jogát, önrendelkezési jogát, cselekvési szabadságát, családi élethez és magánélethez való jogát a nevelési-oktatási intézmény tiszteletben tartsa. Mindezen jogok gyakorlása közben azonban nem korlátozhat másokat ugyanezen jogainak érvényesítésében, továbbá nem veszélyeztetheti a saját és társai egészségét, testi épségét. (46.§ (3))

A kisebbséghez tartozó diákoknak külön kiemelt joga, hogy nemzetiségi önazonosságát tiszteletben tartsák, és azt kifejezésre juttassa (46.§ (6))

Ennek megfelelően “a pedagógus kötelessége, hogy munkája során gondoskodjék a gyermek személyiségének fejlődéséről, figyelembe véve a gyermek egyéni képességeit, adottságait, fejlődésének ütemét, szociokulturális helyzetét, a különleges bánásmódot igénylő gyermekekkel egyénileg foglalkozzon, szükség szerint együttműködjön gyógypedagógussal vagy a nevelést, oktatást segítő más szakemberekkel (pszichológussal, gyermekvédelmi szakemberrel), előmozdítsa a gyermek, tanuló erkölcsi fejlődését, a közösségi együttműködés magatartási szabályainak elsajátítását, és törekedjen azok betartására, a bármilyen oknál fogva hátrányos helyzetű gyermek, tanuló felzárkózását elősegítse, és egymás szeretetére és tiszteletére, a családi élet értékeinek megismerésére és megbecsülésére, együttműködésre nevelje a tanulókat.” (62. § (1))

A dokumentum alapján tehát a pedagógusoknak kötelessége együttműködni más a szakemberekkel is: így az iskolai zaklatás megelőzése érdekében, a diákok egészséges pszichéjének, társas közösségben való biztonságos jelenlétének lehetővé tételében különösen nagy segítséget jelenthet az iskolapszichológus, aki „végzi a gyermekek, tanulók egyéni vagy csoportos szűrésével, vizsgálatával, konzultációval, tanácsadással (a továbbiakban: közvetlen pszichológiai foglalkozás) kapcsolatos, továbbá a gyermekekkel, tanulókkal, pedagógusokkal és szülőkkel való hatékony együttműködés kialakítását célzó feladatokat.” (58.§ (11a)) és a pedagógiai szakszolgálat, amelynek alkalmazottja végzi a gyermekek, tanulók vizsgálatával, egyéni vagy csoportos foglalkoztatásával, a tanácsadással, gondozói tanfolyamok megtartásával (a továbbiakban: közvetlen foglalkozás) kapcsolatos feladatokat. (58.§ (13))

2.1.2. KÖZNTV. CÉLJAINAK RÉSZLETEZÉSE A NAT-BAN

A NAT célja, „hogy a családdal együttműködve cselekvő elkötelezettségre neveljen az igazság és az igazságosság, a jó és a szép iránt, fejlessze a harmonikus személyiség kibontakoztatásához szükséges szellemi, érzelmi, erkölcsi, társas és testi képességeket.”

A cél többek között, hogy az iskolába járó tanuló szilárd erkölcsi ítélőképességre tegyen szert; megtalálja helyét a családban, a szűkebb és tágabb közösségekben, valamint a munka világában; törekedjék tartalmas és tartós kapcsolatok kialakítására; legyen képes felelős döntések meghozatalára a maga és a gondjaira bízottak sorsát illetően; váljék képessé az önálló tájékozódásra, véleményformálásra és cselekvésre.

„Az együttműködés a szülőkkel, a gyermekek családi neveléséhez nyújtott pedagógiai segítség, a szülői vélemények, javaslatok befogadása és hasznosítása a hatékony intézményes nevelés-oktatás nélkülözhetetlen feltétele, ezért az iskolának meg kell teremtenie azokat a fórumokat, ahol a szülők és a pedagógusok közötti tapasztalatcsere kölcsönössé, az együttműködés eredményessé válhat.”

I.1.1. FEJLESZTÉSI TERÜLETEK – NEVELÉSI CÉLOK

„A fejlesztési területek – nevelési célok áthatják a pedagógiai folyamat egészét, s így közös értékeket jelenítenek meg. A célok elérése érdekében a pedagógiai folyamatban egyaránt jelen kell lennie az ismeretszerzés, a gyakoroltatás-cselekedtetés mellett a példák érzelmi hatásának is.” (...)

1. Az erkölcsi nevelés

A köznevelés alapvető célja a tanulók erkölcsi érzékének fejlesztése, a cselekedeteikért és azok következményeikért viselt felelősségtudatuk elmélyítése, igazságérzetük kibontakoztatása, közösségi beilleszkedésük elősegítése, az önálló gondolkodásra és a majdani önálló, felelős életvitelre történő felkészülésük segítése. Az erkölcsi nevelés legyen életszerű: készítsen fel az elkerülhetetlen értékkonfliktusokra, segítsen választ találni a tanulók erkölcsi és életvezetési problémáira. (...)

2. Állampolgárságra, demokráciára nevelés

A demokratikus jogállam, a jog uralmára épülő közélet működésének alapja az állampolgári részvétel, amely erősíti a nemzeti öntudatot és kohéziót, összhangot teremt az egyéni célok és a közjó között. (...) A felelősség, az önálló cselekvés, a megbízhatóság, a kölcsönös elfogadás elsajátítását hatékonyan támogatják a tanulók tevékeny részvételére építő tanítás- és tanulásszervezési eljárások.

3. Az önismeret és a társas kultúra fejlesztése

Az önismeret - mint a személyes tapasztalatok és a megszerzett ismeretek tudatosításán alapuló, fejlődő és fejleszthető képesség - a társas kapcsolati kultúra alapja. Elő kell segíteni a tanuló kedvező szellemi fejlődését, képességeinek optimális alakulását, tudásának és kompetenciáinak kifejezésre jutását, s valamennyi tudásterület megfelelő kiművelését. Hozzá kell segíteni, hogy képessé váljék érzelmeinek hiteles kifejezésére, a mások helyzetébe történő beleélés képességének az empátiának a fejlődésére, valamint a kölcsönös elfogadásra. Ahhoz, hogy az oktatási és nevelési folyamatban résztvevő tanulók, az elsajátított készségekre és tudásra támaszkodva énképükben is gazdagodjanak, a tanítás-tanulás egész folyamatában támogatást igényelnek ahhoz, hogy tudatosuljon, a saját/egyéni fejlődésüket, sorsukat és életpályájukat maguk tudják alakítani. A megalapozott önismeret hozzájárul a kulturált egyéni és közösségi élethez, mások megértéséhez és tiszteletéhez, a szeretetteljes emberi kapcsolatok kialakításához.

4. A családi életre nevelés

A család kiemelkedő jelentőségű a gyerekek, fiatalok erkölcsi érzékének, szeretetkapcsolatainak, önismeretének, testi és lelki egészségének alakításában. (...) A felkészítés a családi életre segítséget nyújt a gyermekeknek és fiataloknak a felelős párkapcsolatok kialakításában, ismereteket közvetít a családi életükben felmerülő konfliktusok kezeléséről. Az iskolának foglalkoznia kell a szexuális kultúra kérdéseivel is.

5. A testi és lelki egészségre nevelés

Az egészséges életmódra nevelés hozzásegít az egészséges testi és lelki állapot örömteli megéléséhez. A pedagógusok ösztönözzék a tanulókat arra, hogy legyen igényük a helyes táplálkozásra, a mozgásra, a stresszkezelés módszereinek alkalmazására. Legyenek képesek lelki egyensúlyuk megővésére, társas viselkedésük szabályozására, a konfliktusok kezelésére. Az iskola feladata, hogy a családdal együttműködve felkészítse a tanulókat az önállóságra, a betegség-megelőzésre, továbbá a szabályok betartására a közlekedésben, a testi higiéniában, a veszélyes körülmények és anyagok felismerésében, a váratlan helyzetek kezelésében. A pedagógusok motiválják és segítsék a tanulókat a káros függőségekhez vezető szokások kialakulásának megelőzésében.

(...)

6. Felelősségvállalás másokért, önkéntesség

A Nat ösztönzi a személyiség fejlesztését, kibontakozását segítő nevelést-oktatást: célul tűzi ki a hátrányos helyzetű vagy fogyatékkal élő emberek iránti szociális érzékenység, segítő magatartás kialakítását a tanulóknál úgy, hogy saját élményű tanuláson keresztül ismerik meg ezeknek a csoportoknak a sajátos igényeit, élethelyzetét. A segítő magatartás számos olyan képességet igényel és fejleszt is egyúttal (együttérzés, együttműködés, problémamegoldás, önkéntes feladatvállalás és -megvalósítás), amelyek gyakorlása elengedhetetlen a tudatos, felelős állampolgári léthez.

I.1.2. EGYSÉGESSÉG ÉS DIFFERENCIÁLÁS, MÓDSZERTANI ALAPELVEK

A Nat a gyerekek, a serdülők és a fiatalok képességeinek fejlődéséhez szükséges feladatok meghatározásával ösztönzi a személyiségfejlesztő tanítást. Olyan pedagógiai munkát feltételez, amelynek középpontjában a tanulók tudásának, képességeinek fejlesztése, a készségek elsajátíttatása, kibontakoztatása, a személyiség fejlődéséhez szükséges megfelelő feltételek biztosítása áll, figyelembe véve, hogy az oktatás és a nevelés színtere nem csak az iskola, hanem az élet számos egyéb fóruma is.

A fejlesztési területek, nevelési célok megvalósulásának, a kulcskompetenciák kialakításának egyik feltétele az említett célok szolgálatába állított pedagógiai folyamat. A differenciált tanítás-tanulás megvalósulásához különösen a következő szempontokat ajánlatos figyelembe venni:

- olyan szervezési megoldásokat kell előnyben részesíteni, amelyek előmozdítják a tanulás belső motivációinak, önszabályozó mechanizmusainak kialakítását, fejlesztését;
- a tanulást úgy kell megszervezni, hogy a tanulók cselekvő módon vegyenek részt benne, előtérbe állítva tevékenységüket, önállóságukat, kezdeményezéseiket, problémamegoldásaikat, alkotóképességüket;
- a nevelési-oktatási folyamat segítse elő a tanulók előzetes ismereteinek, tudásának, nézeteinek feltárását, adjon lehetőséget esetleges tévedéseik kiigazítására és tudásuk átrendezésére;
- az iskolai tanítás-tanulás különböző szervezeti formáiban (az osztálymunkában, a csoportfoglalkozásokon, a tanulók páros, részben vagy teljesen egyéni nevelésben-oktatásban) alkalmazni kell az együttműködő (kooperatív) tanulás technikáit és formáit;

(...)

- sajátos tanulásszervezési megoldásokat kell alkalmazni a különleges bánásmódot igénylő, sajátos nevelési igényű gyerekek esetében, a tanulási és egyéb problémákkal, magatartási zavarokkal küzdő tanulók nevelési-oktatási feladatainak ellátásában;

(...)

- különböző tanulásszervezési megoldásokkal az együttműködést és a tanulási esélyek egyenlőségét szolgáló szervezeti formákat kell kialakítani mind az iskolák közötti együttműködésben, mind az iskolán kívüli és az iskolai munkában.

Az iskolai zaklatás megelőzése érdekében tehát a legfontosabb cél a törvényben előírt biztonságos iskola kialakítása, amelynek záloga a nemzeti alaptantervben megfogalmazott kiemelt nevelési célok megvalósítása.

2.2. AZ ISKOLA TEENDŐI ISKOLAI ZAKLATÁS ESETÉN - TÖRVÉNYI ELŐÍRÁSOK

Fontos az, hogy mind a tanárok, mind a diákok tudatában legyenek a cselekedeteik súlyával, esetleges jogi felelősségükkel, de nem győzzük hangsúlyozni, hogy (még akár bűncselekményt megvalósító) iskolai zaklatás esetén is a hatékony és célszerű módszernek nem a jogi felelősségre vonást, a fiatakorúak feljelentését, a hagyományos - büntetést és megbélyegzést jelentő – büntetőeljárást tartjuk, hanem a probléma alternatív módszerek való kezelését. Erre mind pedagógiai, mind jogi eszközök (jótételei/resztoratív igazságszolgáltatás) rendelkezésre állnak.

Tipikus eset az, hogy egy diák horogkeresztet rajzol a padra; a magyar diákok tömegei "zsidóznak", "cigányoznak", "buziznak" az iskolában, ahogy ezt hallják maguk körül a magyar társadalom minden területéről, és ezt át is veszik. Erre a tömegjelenségre sem hatékonyság szempontból, sem pedagógiai szempontból nem a gyerekek bíróság elé állítása, hanem különböző alternatív, pedagógiai módszerekkel dolgozó megoldási lehetőség a jó válasz. Ilyen a jótételei eljárás, amelynek kifejezett célja, hogy az elkövető fiatal megértse a tettének súlyát, másra gyakorolt hatását, és a megbélyegzés helyett a tettének megbánása révén a felvállalása és jótétele kerül a középpontba.

A fentiek hangsúlyozásával mindenesetre röviden részletezzük a jogi felelősségre vonás lehetséges formáit:

FEGYELMI FELELŐSSÉG

A Köznevtv. 'A tanuló fegyelmi és kártérítési felelőssége' cím alatt részletezi a diákok felelősségre vonásának lehetőségét, kereteit. Eszerint "Ha a tanuló a kötelességeit vétkesen és súlyosan megszegi, fegyelmi eljárás alapján, írásbeli határozattal fegyelmi büntetésben részesíthető." (58.§) A fegyelmi büntetés lehet a) megrovás, b) szigorú megrovás, c) meghatározott kedvezmények, juttatások csökkentése, megvonása, d) áthelyezés másik osztályba, tanulócsoporthoz vagy iskolába, e) eltiltás az adott iskolában a tanév folytatásától, f) kizárás az iskolából.³⁰

SZEMÉLYISÉGI JOGI FELELŐSSÉG

Az Egyenlő bánásmódról szóló törvény (2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról, továbbiakban Ebktv) a hátrányos megkülönböztetés egyik formájaként szabályozza a zaklatást:

10. § (1) Zaklatásnak minősül az az emberi méltóságot sértő, szexuális vagy egyéb természetű magatartás, amely az érintett személynek a 8. §-ban meghatározott tulajdonságával függ össze, és célja vagy hatása valamely személlyel szemben megfélemlítő, ellenséges, megalázó, megszegyenítő vagy támadó környezet kialakítása.

Fontos viszont kiemelni, hogy az egyenlő bánásmód követelményét csak az állami, önkormányzati szervek, hatóságok és munkáltatók mellett a közoktatási és a felsőoktatási intézmények jogviszonyaiban és eljárásaiban/intézkedéseiben kell megtartani. Ez azt jelenti, hogy az iskolai zaklatásnak csak azon formáiban, ahol az iskola alkalmazottja zaklatja a diákokat, a diáktársak egymás közötti zaklatása esetében nem érvényesül ez a szabály!

Ha a tanár zaklatja a diákjait, akkor viszont megvalósulhat a zaklatás Ebktv szerinti formája, és akkor polgári jogi eszközök, különösen személyiségi jogi per áll az elszenvedők rendelkezésére. Az Ebktv külön hatóságot is megnevez az ilyen sérelmek kivizsgálására: az Egyenlő Bánásmód Hatóság (EBH) kérelem alapján vizsgálatot folytat le annak megállapítására, hogy megsértették-e az egyenlő bánásmód követelményét, így ilyen esetben a diák az iskolával szemben az EBH-hoz fordulhat.

³⁰ A fegyelmi eljárás részletes szabályait ld: Köznevtv. 58-59.§§

³¹ „Az EBESZ meghatározása szerint gyűlölet-bűncselekmény minden olyan bűncselekmény, ideértve a személy vagy vagyon elleni bűncselekményeket, ahol a bűncselekmény áldozatának, helyszínének vagy tárgyának kiválasztása mögött ezen áldozatok, helyszínek vagy tárgyak valamely közös tulajdonság (pl. faji hovatartozás, nemzeti vagy etnikai származás, nyelv, bőrszín, vallás, nem, kor, értelmi vagy testi fogyatékoság, szexuális irányultság vagy más hasonló tulajdonság) által meghatározott csoporthoz való vélt vagy valós tartozása, vagy e csoporthoz fűződő kapcsolata áll. A gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni kiemelt büntetőjogi fellépés azért szükséges, mert az előítéletes indokból elkövetett bűncselekmények nem csak a sértettre vannak különösen traumatizáló hatással, hanem azt az egész közösséget is megfélemlíthetik, amelyhez való tartozás vagy vélt tartozás miatt történik a támadás. Az ilyen támadások ugyanakkor az egész társadalom békéjét is fenyegetik, mert hozzájárulhatnak az etnikai, vallási vagy más törésvonalak mentén ki alakuló feszültségek fokozódásához.” Forrás: <http://gyuloleletellen.hu/mi-gyulolelet-buncselekmeny>

BÜNTETŐJOGI FELELŐSSÉG

Amennyiben az iskolai zaklatás eléri a kriminalitás szintjét is, a büntetőjogi felelősségre vonás is szóba kerül.

A Büntető törvénykönyv (Btk) külön fejezetben rendelkezik a fiatalkorúakról: ebben csak a felnőtt elkövetőkre vonatkozó szabályoktól eltérő szabályokat részletezi, tehát a 14 évet betöltött fiatalkorúakra – bizonyos eltérő rendelkezésektől eltekintve - ugyanaz vonatkozik: a zaklatás formájától függően megvalósíthat különféle Btk-beli tényállásokat (testi sértést, zaklatást, kényszerítést, stb.), ennek megfelelően rendelkezésre áll az általános büntetőeljárás kezdeményezése (feljelentés megtétele a rendőrségen).

KISEBBSÉGEKKEL SZEMBENI ELŐÍTÉLETBŐL FAKADÓ BŰNCSELEKMÉNYEK:

Végül, ha nem csak hogy eléri az iskolai zaklatás a kriminalitás szintjét, de kifejezetten előítéletes indokból követik el a bűncselekményt, azt gyűlölet-bűncselekménynek nevezzük.

Tehát, ha a bullying adott formájában bűncselekményt valósít meg, és büntetőjogi felelősségre vonható az elkövető, akkor számolnia kell azzal is, hogy amennyiben megállapítható hogy a szándék előítélet-alapú volt, akkor az minősítő vagy súlyosító körülményként vehető figyelembe (a). Az új Btk továbbá kiemelt három bűncselekményi tényállást (bántalmazást, kényszerítést és garázda magatartást), melyeket, ha előítéletes indokból követnek el, azok „közösség tagja elleni erőszak” bűntettét valósítják meg – ezzel a Btk egy ún. sui generis gyűlölet-bűncselekmény kategóriát alkotott (b).

A Btk továbbá tartalmaz három olyan bűncselekményt is, melyek szintén kisebbségeket céloznak: a közösség tagjai elleni uszítás ("Aki nagy nyilvánosság előtt valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport ellen, vagy a lakosság egyes csoportjai ellen - különösen fogyatékosokra, nemi identitásra, szexuális irányultságra tekintettel - gyűlöletre uszít, bűntettet követ el.." Btk 332.§); a holokauszttagadás ("Aki nagy nyilvánosság előtt a nemzetiszocialista vagy kommunista rendszerek által elkövetett népirtás vagy más, emberiség elleni cselekmények tényét tagadja, kétségbe vonja, jelentéktelen színben tünteti fel, vagy azokat igazolni törekszik" Btk 333.§) és végül az önkényuralmi jelképek használata ("Aki horogkeresztet, SS-jelvényt, nyilas keresztet, sarló-kalapácsot, ötágú vöröscsillagot vagy ezeket ábrázoló jelképet a köznyugalom megzavarására alkalmas - különösen az önkényuralmi rendszerek áldozatainak emberi méltóságát vagy kegyeleti jogát sértő - módon terjeszt, nagy nyilvánosság előtt használ, vagy közszemlére tesz" Btk 335.§).

ALTERNATÍV BÜNTETÉS

A szakértők szerint problémás mind a 12 éves gyermekek büntetőjogi felelősségrevonása, mind a belátási képesség vizsgálata. A legsúlyosabb ellenérv az, hogy önmagában a szabadságelvonás nem hatékony, nem jelent valódi visszatartó erőt. Minden nemzetközi adat azt támasztja alá, hogy a közösségi alapú megoldások – például a mediáció – a legsikeresebbek gyerekek esetén. „Ha bezárjuk őket, akkor csak annyit éreznek, hogy a társadalom kirekeszti őket, nem tud velük mit kezdeni” – fogalmazott Gyurkó Szilvia, gyermekjogi szakértő, hozzátéve: támogatásra és nem büntetésre van szükségük a gyerekkorú elkövetőknek, akik jellemzően korábban maguk is elszenvetői voltak valamilyen erőszakos bűncselekménynek. A közvélekedéssel szemben ugyanis a gyermek elkövetők sokszor maguk is áldozatok.

Tehát az iskolai zaklatás minden formájáról (kriminalitás szintét el nem érő, kisebb súlyú hecceléstől a legsúlyosabb bűncselekményi formáig) egyetértés van a szakma szintjén, hogy nem a klasszikus büntetési formák, hanem az alternatív megoldási lehetőségek vezetnek eredményre.

A büntetőeljárás során ilyen alternatív büntetési formát kínál a jóvátételi eljárás, mely egy olyan alternatív konfliktuskezelési eljárás, amely a helyreállító (resztoratív) igazságszolgáltatás jogfilozófiai elve jegyében született³².

A jóvátételi eljárás a kamaszokkal való konfliktuskezelés és nevelés egyik hatékony módszertana, hiszen „nagyobb eséllyel lehet hatással az elkövető jövőbeni magatartására, hisz a megtorlás helyett tettének következményével szembesítik, és megbélyegzése helyett lehetőséget teremtenek számára arra, hogy tevékeny megbánást tanúsítson. Jóvátételi eljárásokat kisebb súlyú bűncselekmények esetén a büntető-eljárásban is alkalmaznak, Magyarországon 2007 óta alkalmazható a büntetőügyekben.³³”

A JÓVÁTÉTELI (RESZTORATÍV) FOLYAMATRÓL

A jóvátételi eljárást olyan esetekben szokták alkalmazni, amikor egy jogsértő tettnek azonosított sértettje és elkövetője van, utóbbi beismeri tettét, és késznek mutatkozik cselekedete jóvátételének vállalására; az áldozat pedig elfogadja, hogy az elkövetőre kirótt megtorló szankció helyett a jóvátétel egy strukturált párbeszéd folyamán születik meg. A folyamat célja kettős: egyfelől az elkövetők szembesülhetnek tettük súlyával, ennek a sértettre gyakorolt hatásával, másfelől a fókuszban az elkövető megbüntetése helyett a szembesülés és a jóvátétel vállalása áll. A folyamatot képzett facilitátor/mediátor vezeti, a feleket esetenként támogatók segítik. A jóvátételi eljárás fontos pontja a felek által aláírt megállapodás, melynél az elkövetői vállalásban megjelennek a sértetti szükségletek/elvárások, és melyet a két fél közösen alkot meg. Nélkülözhetetlen része a folyamatnak a megállapodás betartásának ellenőrzése, az utánkövetés. A jóvátételi eljárás iránti bizalmat növelheti, ha a diákönkormányzat is részese a folyamatnak: akár kortárs-mediátorok is vezethetnek - megfelelő képzést követően - ilyen eljárásokat.

Nagyon sok előnye van a jóvátételi eljárásnak, többek között a visszaesés megakadályozásában is. A sikeres jóvátételi folyamat nagyobb eséllyel lehet hatással az elkövető jövőbeni magatartására (illetve közösségi reintegrációjára), hisz a megtorlás helyett tettének következményével szembesítik, és megbélyegzése helyett lehetőséget teremt számára arra, hogy tevékeny megbánást tanúsítson. A jóvátételi eljárásokat kisebb súlyú bűncselekmények esetén a büntető-eljárásban is alkalmazzák, Magyarországon 2007 óta alkalmazható a büntetőügyekben, „közvetítői eljárásnak” hívják. A büntetőeljárás része, az ügyészi vagy a bírósági szakaszban kerülhet rá sor. A közvetítői eljárásra utalásról és a büntetőeljárás felfüggesztéséről szóló döntést minden esetben az ügyész vagy a bíró hozza meg, de mind az elkövető, illetve védője, mind a sértett, illetve ügyvédje önként kezdeményezheti.

³² http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/RJ_HUN.pdf

³³ Egy ilyen jól sikerült eljárásról ír: http://www.tani-tani.info/jovateteli_eljaras

A mediáció, a jövételi eljárás egy olyan módszer, amely nagyon jól alkalmazható a pedagógusok, iskolai munkaközösségek esetében is, bármely iskolai konfliktus, diáktársak közötti zaklatás esetén is.

A kamasz fiatalokkal folytatott pedagógiai munkában különösen jelentős, hogy a normaszegésre milyen intézményes válasz érkezik. Fontos, hogy a gyerekek minden ilyen normaszegés esetén következetes elítélő reakciót kapjanak – a tettük vonatkozásában, de ne a személyük egészében. A normaszegő, zaklató kamasznak meg kell adni a lehetőséget, hogy tettét értelmezze, felmérje, megértse, és a megoldásban aktívan szerepet vállalva jóvátehesse.

Az iskolán kívül használható ez a szemlélet a gyermekvédelemben, kisebb közösségeknél vagy családi csoportkonferenciákon is. Az alkalmazott módszerek mindenhol nagyon hasonlóak.³⁴ Magyarországon az Oktatáskutató- és Fejlesztő Intézet keretein belül 2012-ig szakmai műhely foglalkozott az alternatív iskolai konfliktuskezelési technikák terjesztésével.³⁵

A lábjegyzetben, illetve az irodalomjegyzékben szereplő hivatkozások alapján akár pedagógusként, akár iskolavezetőként el lehet indulni azon az úton, amely a konfliktuskezelés resztoratív módszerének rendszerszintű intézményi meghonosítását jelöli, illetve akár egy-egy esetfeldolgozásához is hasznos kiindulópontokat lehet találni.³⁶ Budapesten a Zöld Kakas Líceumban rendszerszinten alkalmazzák a resztoratív technikákat az iskolai konfliktusok kezelésére.³⁷

³⁴ A hazai iskolai kezdeményezésekről lásd: Ivány Borbála: Iskolai konfliktusok feloldása: "Biztonságos iskola" kezdeményezések Magyarországon. In: A helyreállító igazságszolgáltatás európai jó gyakorlatai a büntetőeljárásban. (Konferenciakötet) Budapest, 2010. 87-96. Finn és svéd jó gyakorlatok: Uo.: 67-77. A kiadvány széleskörű áttekintés nyújt a módszer alkalmazási területeiről. Internetes elérhetősége: http://www.tettprogram.hu/uploads/RJ_HUN.pdf A letöltés ideje: 2013. március 17.

³⁵ Krémer András: Alternatív vitarendezés és resztoratív eljárások az oktatás ügyben. Új Pedagógiai Szemle, 2008. június-július. <http://www.ofi.hu/tudastar/kremer-andras-alternativ> A letöltés ideje: 2013. március 17.

³⁶ Liska Márton - Szócs Máté: A like-tól a cyberbullyinging. TaniTani Online. http://www.tani-tani.info/joveteteli_eljaras

³⁷ <http://www.zoldkakas.hu/a-zold-kakas/resztorativ-szemlelet/>. A további tájékozódást segíti: <http://moderniskola.hu/cikk/iskolai-konfliktuskezes-resztorativ-gyakorlatok-iskolai-bevezetesenek-nemzetkozi>

3. A ZAKLATÁS ELLENI FELLÉPÉS ELEMEI

ÁLTALÁBAN EL LEHET MONDANI AZ ISKOLAI ZAKLATÁSRÓL: OLYAN JELENSÉG, AMELY TÚLMUTAT AZ ISKOLÁN. EZ AZT IS JELENTI, HOGY PUSZTÁN ISKOLAI ESZKÖZKKEL, ISKOLAI KERETEK KÖZÖTT NEM IS LEHET SIKERESEN KÜZDENI ELLENE. SZAKEMBEREK ÉS SZAKTERÜLETEK BEVONÁSA SZÜKSÉGES, KEZDVE AZ ISKOLAI SZOCIÁLIS MUNKÁS, ISKOLAPSZICHOLOGUS SZEMÉLYÉTŐL, A GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLAT FELÉ MEGTETT JELZÉSEN ÁT EGÉSZEN A BŰNMEGELŐZÉSIG. UGYANEZT ERŐSÍTI MEG DR. HERCZOG MÁRIA IS: „CSAK HOLISZTIKUS SZEMLÉLETŰ, GYERKEJOGI MEGKÖZELÍTÉSBE MŰKÖDNEK A JÓ GYAKORLATOK, A TILTÁS, KORLÁTOZÁS, FENYEGETÉS NEM HOZ EREDMÉNYT.” SZINTÉN A HOLISZTIKUS SZEMLÉLETET ÉS A JELENSÉG ÁLTALÁNOS JELLEGÉT ERŐSÍTI AZ A TÉNY, HOGY AZ ISKOLAI ERŐSZAK „STÁTUSFÜGGETLEN” (HERCZOG). AZAZ A MAGASABB TÁRSADALMI OSZTÁLYOK DIÁKJAIT UGYANÚGY ÉRINTI, MAXIMUM EZEK A CSALÁDOK ÉS INTÉZMÉNYEK JOBBAN EL TUDJÁK FEDNI A KONFLIKTUSAIKAT, PROBLÉMÁIKAT, ILLETVE MÁS TÍPUSÚ AZ ERŐSZAK, DE NEM KEVÉSBÉ JELLEMZŐ.

3.1. FELISMERÉS: TANÁROK KÉPZÉSE, FOGALOM MEGISMERTETÉSE

Az iskolai zaklatás elleni fellépés egyik legfontosabb eleme, hogy a gyermekkel foglalkozó, velük együtt élő pedagógusok, szülők, más szakemberek idejében felismerjék annak tényét. Intézményi keretek között, ehhez mindenképp érdemes a tantestülettel, vagy annak részével (például osztályfőnökök) megismertetni a bullying fogalmát és bemutatni a jelenséget. A zaklatást felismerni nem könnyű, gyakran tűnhet viccelődésnek, ártatlan erőfitogtatásnak. Az elméleti részben tárgyalt sajátosságok azok, amelyek megkülönböztetik a zaklatást a diákcsínyektől, egyszeri támadástól, vagy aránytalan reakciótól. Négy ismeretőjegye Barbara Coloroso szerint az egyenlőtlen (nem feltétlenül testi) erőviszony, a fájdalomokozás szándéka, a rendszeresség és az ettől való fenyegetettség érzése, valamint a terror, vagy másként fogalmazva a másik feletti hatalom gyakorlása³⁸.

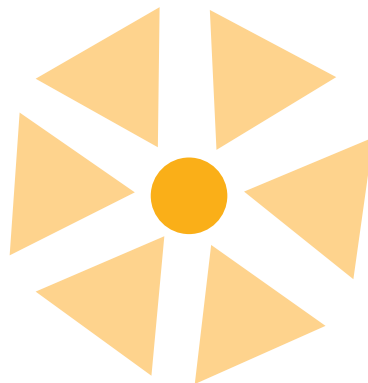
³⁸Barbara Coloroso: Zaklatók, áldozatok, szemlélők: az iskolai erőszak - Óvodától középiskoláig: hogyan szakíthatja meg a szülő és a pedagógus az erőszak körforgását? Harmat Kiadói Alapítvány. 2014.

3.2. MEGELŐZÉS: TOLERANCIA-ERŐSÍTÉS, BULLYING MEGELŐZÉS

Az iskolai környezet, és a szereplők hozzáállása önmagában növelheti, de mérsékelheti is a zaklatásos helyzetek kialakulásának veszélyét. Mindenekelőtt a szeretetteljes hozzáállás a gyermekekhez, az értő figyelem és odafigyelés alapozhatja meg a bizalmat a felnőttek iránt. Ez elengedhetetlen ahhoz, hogy a felnőttek tekintélyt képviselhessenek a gyermekek számára, ugyanakkor a szabályok határozott, de nem autoriter módon történő betartatására is pozitívan hat. Az elfogadhatatlan viselkedésre adott következetes reakció és jól kommunikált (de sohasem fizikai) szankció így a közös szerződés részévé válik a gyermekek és felnőttek között.

3.3. KEZELÉS: ELJÁRÁSREND, KEZELÉSI MODELLEK

Megkönnyíti az iskolai zaklatás ellen való fellépést, ha az iskola valamennyi eljárásrendje (SZMSZ, Házirend, panaszkezelési rend stb.) és pedagógiai programja kitér ezekre a speciális kérdésekre. Egy, a zaklatás elleni fellépés elemeit tárgyaló dokumentum – adott esetben szabályzat - jó alap lehet arra, hogy az egyes esetekre különböző kezelési modelleket dolgozzunk ki, és megfogalmazzuk, hogy milyen konkrét teendői vannak az egyes szereplőknek egy incidens bekövetkezésekor. Külön figyelmet kell arra fordítani, hogy az iskola felismerje az áldozatot és támogassa a kezelési folyamat teljes idejében.

Ahogy Herczog Mária is egyértelműsíti, az agresszió oka a frusztráció, az pedig sokszor olyan helyzetekből adódik, amelyben a gyerek nem érti, hogy mi történik az iskolában, hogy mit várnak tőle, aki kiszorul a közösségből, neveltség tárgya lesz, nem kap pozitív visszajelzést, esélytelen, vagy passzív és érdektelen.

Ezt elkerülendő nagyon fontos lenne a prevenció, de ez hiányzik a hazai oktatáspolitikából:

„Nem látok széles körű prevenciót, az iskolák egy része nagyon igyekszik új módszereket meghonosítani, tájékozódni arról, hogy mit lehet tenni, és sokan sikerrel is alkalmazzák ezeket, de a többség akkor is elzárkózik, ha felajánlják a segítséget. Ezzel is rossz példát mutatnak azoknak a diákoknak, akiktől ugyanezt rossz néven veszik. (...) Az iskolai erőszakos cselekmények legtöbbször olyan károkozás, amit különféle technikák alkalmazásával az intézményen belül is meg lehet oldani. Rendkívül meggyőző eredményeket hoznak a különféle erőszakmentes technikák, például a tettes-áldozat-mediáció, ahol a gyerekek, szülők, szakemberek együtt vitatják meg a történeteket, és azt, hogyan lehetne jóvátenni, ami történt, és tanulni belőle.”

Ilyen meggyőző eredményt hozott egy zaklatásos ügyben a resztoratív avagy jóvátételi eljárás, melyben a fegyelmi eljárást váltotta ki pontosan azért, mert ezt a módszert tartotta a pedagógusközösség hatékony lehetőségnek az eset hosszú távon is megnyugtató rendezésére.

3.4. MONITOROZÁS: ESETEK, TEVÉKENYSÉG MONITOROZÁSA

A zaklatás elleni fellépés szintén fontos eleme, hogy ellenőrizzük a saját tevékenységünket az ügyben. Érdeemes a megtörtént eseteket feldolgozni, utólag értékelni, hogy milyen eredménnyel jártak rövid és hossz távon. Az incidensek rögzítése és feldolgozása nem csak jó sorvezetőként szolgálnak az iskola dolgozói számára, de segíthetnek a felismerés, megelőzés és kezelés módszereinek javításában is. Fel kell tennünk a kérdés újra és újra, hogy kielégítő eredménnyel jártak-e erőfeszítéseink, a megfelelő személyeket, módszereket válasz-

4. HATÉKONY FELLÉPÉS A ZAKLATÁS ELLEN KILENC LÉPÉSBEN (JÓ GYAKORLATOK)

EBBEN A FEJEZETBEN OLYAN JÓ GYAKORLATOKAT GYŰJTÖTTÜNK ÖSSZE, MELYEK AZ ISKOLAI ZAKLATÁS ELLENI FELLÉPÉST KÜLÖNBÖZŐ SZINTEKEN VALÓSÍTOTTÁK, VAGY VALÓSÍJTÁK MEG SIKERESSEN. A KILENC LÉPÉS, KILENC KÜLÖNBÖZŐ MÉRTÉKŰ BEVONÓDÁST TAKAR, OLYAN ESZKÖZÖKET, AMELYEK JELLEMZŐEN TÖBBEN EGYÜTT FEJTENEK KI HATÁST, ÉRNEK EL KIELÉGÍTŐ EREDMÉNYT A FELLÉPÉSBEN. A FEJEZETBEN KITÉRÜNK AZ ISKOLAI ZAKLATÁS ELLENI FELLÉPÉS NÉGY ELEMÉRE IS, MELYEK A FELISMERÉS, MEGELŐZÉS, KEZELÉS, MONITOROZÁS.

4.1. AZ INTÉZMÉNY EGYÉRTÉLMŰ ELKÖTELEZŐDÉSE A ZAKLATÁS ELLEN

Az iskolai zaklatás elleni fellépésnek különböző szintjei valósulhatnak meg és valósulnak meg jelenleg is az egyes intézményekben világszerte. Az intézményi elköteleződés ennek belépő szintű eleme, mely során az intézmény valamilyen hivatalos dokumentumban, vagy nyilvános állásfoglalásban rögzíti, hogy nem tartja elfogadhatónak az iskolai zaklatás egyetlen formáját sem

BELONG TO PROJEKT, ÍRORSZÁG

A BeLoNG To LMBT szervezet és az ír Egyenlő Bánásmód Hatóság közös kampányában posztereket küldtek ki minden középiskolába ezzel a szöveggel: „A mi iskolánkban a homofób zaklatás nem elfogadható.” Ezzel egyidőben az iskolaigazgatók tájékoztató füzetet kaptak, amely részletesen leírja a homofób iskolai zaklatás jelenségét, illetve azt, milyen lépéseket lehet tenni zaklatásos események esetén. A kezdeményezésről készült szórólapot fiatalok által látogatott helyeken helyezték el, így az érintettek értesülhettek a kampányról és ez akár iskolaválasztásukat is befolyásolja.

A kampányt homofób zaklatást megtapasztalt LMBT fiatalok kezdeményezték, de támogatja az Oktatási Minisztérium és számos pedagógus szervezet is³⁹.

³⁹ <http://www.belongto.org/campaign.aspx?contentid=126>

⁴⁰ <http://www.helena-romanes.essex.sch.uk/?s=bullying>

AZ ANGLIAI HELENA ROMANES KÖZÉPISKOLA (ESSEX, UK)

Az angliai Helena Romanes középiskolában olyan biztonossági zónákat jelöltek ki, ahol folyamatos tanári felügyelet van, és a gyermek teljes nyugalomban tudja eltölteni az órák közötti szüneteket, vagy elfogyasztani az ebédjét.

Annak érdekében, hogy a tanulók kiegyensúlyozott, egymást támogató közösséget alkossanak, igyekeznek minél több óra keretében hirdetni az elfogadó gondolkodást. A földrajzórán, az énekórán - a népek zenéjének tanulmányozásán keresztül – különböző kultúrákkal ismerkednek, a drámapedagógus pedig a színjátszó kör keretében játékos eszközökkel szembesíti a tanulókat a kirekesztettség érzésével.

Az iskola mindemellett minden évben tart egy zaklatás-ellenes témahetet⁴⁰.

4.2. INTÉZMÉNYI FELELŐS- (ÖK) KIJELÖLÉSE

Az intézményi elköteleződés mellett nagyon sokat segíthet, ha a személyi elköteleződés is jelen van a munkatársak között; egy, vagy több intézményi felelős kijelölése hatékony módszer lehet arra, hogy rendszeresen részletes képet kapjon a vezetőség az iskolai zaklatás mértékéről, a további szükséges lépések kidolgozásához. Az alábbi két példán keresztül láthatjuk, hogy az intézményi felelősök nem kizárólag felnőttek, vagy tanárok lehetnek.

ESÉLYEGYENLŐSÉGI REFERENS, FEJÉR MEGYEI VAJDA JÁNOS GIMNÁZIUM ÉS SZAKKÖZÉPISKOLA

Az iskola nyert a TÁMOP „Hátrányból előnyt” pályázatán, amelynek feltétele volt, hogy esélyegyenlőségi referens legyen az iskolában. A tantestület egy elkötelezett, jogi tanulmányokat folytató tagja kapta a feladatot, aki elvégezte a megfelelő képzést. A diákok neki szólhatnak zaklatásos eseményekről. Kommunikációs technikákkal, kibeszéléssel próbálja feloldani a helyzetet. A szülőket csak fizikai zaklatás esetén hívja be. Időnként anonim kérdőíveket is kitöltet a diákokkal a zaklatás előfordulásáról.

Egy esetben egy tanuló egy roma diákkal szemben tett sértő megjegyzéseket a facebookon, amelyekre az osztálytársak nagy része is kommentelt. A nem kommentelő osztálytársak hívták fel az esélyegyenlőségi referens figyelmét az ügyre, aki ezután bement órára az osztályhoz és közösen megbeszélte velük a dolgot. A sértegetők bocsánatot kértek, és azóta nem követtek el hasonlót⁴¹.

“FIGYELŐ FÜLEK” CSOPORT, SHIMNA INTEGRATED COLLEGE, NAGY-BRITANNIA

A “Figyelő fülek” csoport tanárokból és diákokból áll, akik speciális képzést kapnak, hogy meghallgassák a diákok problémáit és adott esetben segítsenek nekik. Külön postaládájuk van az iskola bejáratánál, amelyen fel vannak sorolva a csoport tagjainak nevei. A postaládába a diákok bedobhatnak egy cédulát a problémájuk leírásával, vagy személyesen is megkereshetik a csoport egyik tagját, de az iskola honlapján keresztül is lehet segítséget kérni. A honlapon az iskola gyermekvédelmi felelőseinek a neve is fel van sorolva, szakterületükkel együtt.⁴²

4.3. TANÁROK, ISKOLAI SZEMÉLYZET FELKÉSZÍTÉSE

Az iskolai munkatársak összetett szakmai közösséget alkotnak, mindennapi kapcsolatuk a tanulókkal is nagyon összetett. Sokunk számára ugyanakkor gyakran rejtve maradnak a gyermekek közötti kapcsolatok bizonyos rétegei – az iskolai zaklatást gyakran tapasztalt pedagógusok sem veszik észre. Ennek megelőzése érdekében létfontosságú, hogy a pedagógusoknak „legyen szeme” az iskolai zaklatásra. Erre elsősorban olyan képzések lehetnek alkalmasak, melyeket az alábbiakban példaként hozunk.

⁴¹ <http://vajda.sytes.net/tamop/>

⁴² Alicia Rooney, Seamus Carlin, Gerry McGowan: Who can I turn to?, Shimna Integrated College, <http://www.shimnacollege.org.uk/LinkClick.aspx?fileticket=bpaMocm5r54%3d&tabid=5133&language=en-US>

⁴³ www.todomejora.org

⁴⁴ Forrás: Race equality in education <http://www.equalityni.org/ECNI/media/ECNI/Publications/Employers%20and%20Service%20Providers/RaceEqualityinEducationGoodpracticeguide2001.pdf>

⁴⁵ <http://www.ajkp.hu/digitalcity/homepageWithFullMenu.jsp?fmn=AAAAXHGN&cdom=AAAAXLFL&prt=AAAAXHFX&men=BAAEYULY>

20 PERCES FELVILÁGOSÍTÓ ELŐADÁS A TANTESTÜLET RÉSZÉRE, CHILE

Chile csatlakozott a GLSEN nemzetközi szervezet It Gets Better kampányához, és ennek keretében kiadott egy kézikönyvet tanároknak, amely segít nekik támogatni LMBT diákjaikat. A kézikönyvben szerepel egy 20 perces előadás tervezet, amellyel a tanárok meggyőzhetik kollégáikat a homofób és transzfób iskolai zaklatás elleni fellépés fontosságáról. Az előadás részeként a tanárok egy útmutatót olvasnak el a homofób és transzfób zaklatások kezeléséről, majd megbeszélnek, mennyire működne ezek a módszerek az ő iskolájukban, illetve milyen más megoldásokat tudnak még javasolni. Végül az előadó elmondja, milyen forrásokból szerezhetnek segédanyagokat, illetve információkat⁴³.

TANÁRI KÉPZÉS SZITUÁCIÓKON KERESZTÜL, NAGY-BRITANNIA

Egy iskola vezetősége a kollégiumi nevelőtanárokat úgy érzékenyítette, hogy három jelenetet játszatott el diákokkal: az első egy diákok közötti konfliktus feloldásáról, a második tartós iskolai zaklatásról, a harmadik egy zsidó diák elleni agresszióról szólt. A jelenetek feldolgozása megerősítette a tanárok meglévő konfliktuskezelési készségeit⁴⁴.

TANTESTÜLET ÉRZÉKENYÍTÉSE, SZEKSZÁRDI I. BÉLA GIMNÁZIUM KOLLÉGIUMA

A kollégium 6-7 éve csatlakozott az Arany János Kollégiumi Programhoz⁴⁵, amelynek kapcsán tehetséges roma diákokat karolnak föl. A csatlakozáskor (6-7 éve) volt egy 30 órás képzés. Ezt a program mentorai tartották, köztük egy romológiai szakértő. Ez érzékenyítő tréning volt, célja a pedagógusok önfejlesztése és előítéleteik csökkentése.

Az első képzésen az a team vett részt, akik a 9. előkészítő évfolyamban készültek fogadni a roma diákokat, később azonban egyre többen bekapcsolódtak. A következő években már nem jöttek külsős képzők, az új tanárok továbbképzését a régiiek végzik.

4.4. PARTNEREK BEVONÁSA: SZÜLŐK, HÖK, RENDŐRSÉG

Mint a 2. fejezetben kifejtettük, az iskolai zaklatás egyes esetei bűncselekménynek minősülnek, ilyenkor az iskolának kötelessége felvenni a kapcsolatot a rendőrséggel.

Az ebben a fejezetben tárgyalt eljárásrendek többször is említik a szülők bevonását. Ez gyakran sokat segíthet, hiszen a szülői ráhatás megerősítheti a zaklatóban azt az üzenetet, amit az iskola közvetít a zaklatás elutasításáról. Ehhez azonban szükséges, hogy a szülőnek is legyenek ismeretei magáról az iskolai zaklatásról. Sok szülő gondolja úgy, hogy az ő gyermekét és annak környezetét ez a probléma nem érinti. Segítség lehet, ha szülői értekezleteken vagy a szülőkkel való más találkozások alkalmával szóba hozzuk az iskolai zaklatás témáját. Van olyan iskola, amely a tantestületnek szóló, zaklatással kapcsolatos továbbképzésre a szülői munkaközösség egyes tagjait is meghívja.

Így is előfordulhatnak olyan esetek, amikor a szülők bevonása nem segíti, sőt akár nehezítheti a folyamatot. Előfordul, hogy a zaklató szülei maguk is erőszakkal szokták rendezni konfliktusaikat és semmi kivétlenül nem látnak gyermekük viselkedésében (mint a 2. fejezetben kifejtettük, a zaklató gyakran otthonról hozza a mintát). Más jellegű probléma merül fel, ha a szülő a család vagy a gyermek kisebbségi státuszát nem tudja feldolgozni. Vannak családok, ahol a zsidó származás tabutéma és a gyermek maga is csak akkor szembesül háttérével, amikor társai emiatt csúfolják (erre látunk egy példát a Tréfli c. dokumentumfilmben); ilyenkor olyan mértékű családi feszültség keletkezhet, ami nem kedvez a szülők bevonásának. Az LMBT fiatalok szülei, mint az 1. fejezetben említettük, gyakran nem is tudnak gyermekük szexuális orientációjáról illetve nemi identitásáról, vagy tudják, de negatívan viszonyulnak hozzá. Ilyen esetekben sem szerencsés bevonni őket a zaklatás kezelésébe.

Előfordulhat, hogy más partnereket is érdemes bevonni egy zaklatásos esemény után. A traumatizálódott áldozatnak, de adott esetben a zaklatónak is sokat segíthet az iskolapszichológus. Egy zaklatásos incidens jó alkalmat szolgáltat arra is, hogy prevenciók foglalkozásokat tartsunk az iskolában; erre alkalmas lehet az iskolai személyzet valamely tagja, de be lehet vonni a hallgatói önkormányzatokat, a helyi kisebbségi önkormányzatot vagy civil szervezeteket.

4.5. ELJÁRÁSREND KIDOLGOZÁSA

Ahogy az előző részben leírtuk, a zaklatásos incidensek következetes kezelésében útmutatóul szolgálhatnak az intézmény által kidolgozott protokollok. Ezekben rögzíthetjük a fellépés különböző fázisait és felelőseit, részletesen kidolgozhatjuk a módszereket és felsorolhatjuk a bevonható partnereket is. A következőkben olyan eljárásrendeket mutatunk, amelyeket különböző intézményekben dolgoztak ki.

RÉSZLET A SINAI ZSIDÓ ISKOLA ZAKLATÁS-ELLENES ELJÁRÁSMÓDJÁBÓL, LONDON, EGYESÜLT KIRÁLYSÁG

Az angliai oktatási intézményben iskola- és osztályközösség szintű szabályzat készül.

A viselkedési szabályzatot minden tanuló aláírja, ezzel is gyakorolva a felelősségvállalást. A gyermekeket ösztönzik a zaklatásos eset, vagy zaklatási szándék bejelentésére. Az osztályfőnök minden esetben bevonja a tanári kart, szükség esetén külső szakértőket, az egész eljárási folyamatról jegyzetet készít, amit később elérhetővé tesz mind a diákok, mind a tantestület számára.

Az iskolai szabályzat és a zaklatásos esetekhez készült eljárásmodban leírtak szerint az elkövető diák büntetésben részesül, ugyanakkor megkap minden szükséges segítséget a pedagógusoktól, szükség esetén szakemberektől, hogy változtasson magatartásán (még egy esély), és, hogy levonja az eset erkölcsi tanulságát⁴⁶.

⁴⁶ Sinai Jewish Primary School: Anti-Bullying Policy, 2014, <http://www.sinai-school.com/wp-content/uploads/Anti-Bullying-policy-20141.pdf>

EINTERNATIONAL SCHOOL OF BUCHAREST, BUKAREST, ROMÁNIA

Az iskola minden zaklatási bejelentést a lehető leghamarabb kivizsgál és az esetet nyilvántartásba veszik. Az áldozatot az iskola biztosítja támogatásáról.

A zaklató számára egyértelművé teszik, hogy viselkedése nem elfogadható. Tudatosítják benne azt, hogy mit tett és ez milyen hatással van az áldozatra. Amennyiben büntetés kiszabására kerül sor, ezt úgy kell megtenni, hogy a zaklató értse, miért történik.

Az eljárás során először behívják az elkövető szülőjét, utána következik a fegyelmi tárgyalás, melynek során viselkedési szerződést ajánlanak fel a zaklatónak. Amennyiben a próbaidő során a szerződést betartja, nem kap további büntetést; ha nem, felfüggesztik. Cyberbullying esetén az egyik lehetséges büntetés az iskolai számítógépekhez, illetve internethez való hozzáférés ideiglenes megvonása⁴⁷.

BÉKÉLTETŐ TÁRGYALÁS, ROTH GYULA ERDÉSZETI SZAKKÖZÉPISKOLA

Az iskola minden zaklatásos ügyben fegyelmi eljárást indít, de lehetőség van ún. békéltető tárgyalás igénybe vételére. A békéltető tárgyaláson jelen van az elkövető, az áldozat, a kollégiumi vezetői és osztályfőnök(ök), illetve kiskorú diákok esetén mindkét fél szülei is. A tárgyaláson megbeszélik az ügyet, és amennyiben az elkövető megbánást mutat és a sértett azt elfogadja, szimbolikus békekötésre kerül sor. Ebben az esetben a fegyelmi eljárást három hónapra felfüggesztik. Ha a három hónapon belül nem történik újabb zaklatásos esemény, a fegyelmi eljárást nem folytatják le.

Az eddigi békéltető tárgyalások mind sikeresek voltak. Előfordult például, hogy az egyik roma diákot diáktársa verbálisan zaklatta. A roma diák panaszt tett és fegyelmi eljárás indult, amely békéltető tárgyalással végződött. A két fiú azóta is egy osztályba jár, a zaklatás nem ismétlődött meg.

⁴⁷ Forrás: <http://www.isb.ro/About-Us/Our-Policies.aspx>: Behaviorpolicy, Mobile devices policy

⁴⁸ DuPage Regional Office of Education: Bullying incident report form, <http://www.dupage.k12.il.us/main/anti-bullying/pdf/bullyingincidentreportform.pdf> Devon Children's Trust Partnership: Bullying Incident Report Form, Devon County Council, 2010. március, <http://www.devon.gov.uk/j4s-bullyingreportform.pdf>

4.6. ZAKLATÁSOS INCIDENSEK REGISZTRÁLÁSA

A következő formanyomtatvány⁴⁸ mintául szolgál a zaklatásos eset rögzítésére.

ISKOLAI ZAKLATÁS „BULLYING” BEJELENTŐ LAP

ESET DÁTUMA ÉS IDŐPONTJA:

ISMÉTLŐDŐ ESET? Igen O Nem O
Amennyiben igen, mióta tart/milyen gyakorisággal ismétlődik? .....

ESET HELYSZÍNE:

(bekarikázni)
Folyosó • Mellékhelyiség • Osztályterem • Tornaterem • Ebédlő
Udvar • Öltöző • BKV járat • BKV járat megállója • Parkoló
Iskolába menet/iskolából jövet • Iskolai foglalkozás • Iskolán kívüli foglalkozás
SMS/Internet/Közösségi háló
Egyéb: .....

Áldozat(ok) neve:	Zaklató(k) neve	Tanúként jelenlévő(k)
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....

ZAKLATÁS TÍPUSA:

• Verbális
• Fizikális
Sérülés történt? Igen O Nem O
Rendőrségi bejelentés történt? Igen O Nem O

ZAKLATÓ MAGATARTÁS TÍPUSA:

(több is aláhúzható)
Agresszív viselkedés • Vagyontárgy ellopása/megrongálása • Zsarolás
Kirekesztés/Kiközösítés Csúfolás/Gúnyolódás • Graffiti/sértő kép rajzolása
Megalázó megjegyzés Fogdosás/molesztálás • Hazugság híresztelése
Inernetes zaklatás (cyber-bullying): SMS O Közösségi háló O Email O
Egyéb: .....

ZAKLATÓ MAGATARTÁS ÖSSZEFÜGGÉSBE HOZHATÓ A KÖVETKEZŐKKEL?

• Nemzetiség, etnikai, vallási hovatartozás
• Nemi identitás, szexuális irányultság
• Fogyatékoság
• Egészségi állapot
• Külső megjelenés

KINEK JELENTETTE AZ ÁLDOZAT AZ ESETET?

Tanárnak O Diáktársának O Szülőnek O
Egyéb: .....

ESET RÉSZLETES LEÍRÁSA:

.....
.....
.....

VAN AZ ESETRŐL BIZONYÍTÉK?

Feljegyzés O Email O Graffiti/rajz O Video/audio anyag O
Honlap O
Egyéb: .....

Dátum:

FELJEGYZÉS KÉSZÍTŐJÉNEK NEVE ÉS ALÁÍRÁSA:

.....

RÉSZLET AZ ILLIONIS ÁLLAMBELI DUPAGE MEGYEI ISKOLA ZAKLATÁSELLENES PROTOKOLLJÁBÓL

Az incidens elkövetőjét és az áldozatot elkülönítve hallgassuk meg nyugodt körülmények között. Az áldozatot biztosítsuk róla, hogy intézményünkben semmilyen formában nem toleráljuk a zaklatást. Kérjük meg, hogy mondjon el mindent az esetről, illetve, hogy mit érez a történetekkel kapcsolatban. Semmiképp ne tanácsoljuk, hogy álljon ki magáért, vagy védje meg magát. Ajánljuk fel neki jogi és/vagy pszichológiai segítséget. Kérjük meg, hogy abban az esetben is értesítsen minket, ha mással történik hasonló eset.

Az elkövető meghallgatásánál kerüljük el, hogy az áldozatot árulkodó szerepben tüntessük fel. Kezdjünk el beszélni a történetekről például úgy, hogy „megfigyeltelek és úgy vettem észre...”. Tegyük fel sok kérdést, dicsérjük meg, ha őszintén válaszol. Kérdezzük meg, mit gondol, miért volt helytelen a viselkedése, illetve, hogy mit akart a viselkedésével megoldani. Érdeklődünk, hogy legközelebb hasonló probléma esetén, milyen megoldást fog választani. Emlékeztessük a diákot az iskola szabályzatáról, az elvárásokról, személyes felelősségéről.

Értesítsük a tantestület egészét a történetekről, hogy minden tanár odafigyeljen az áldozat biztonságára, a biztonságos környezet fenntartására⁴⁹.

4.7. A KISEBBSÉGEKKEL KAPCSOLATOS ISMERETEK INTEGRÁLÁSA A TANANYAGBA

Előfordul, hogy egy intézmény tantervi szinten is fontosnak tartja beilleszteni a kisebbségekkel kapcsolatos ismereteket. A gyermekek egy kiválasztott tantárgy, óracsoporthoz, vagy témakör keretében ismerkedhetnek meg a kisebbségek általános jellemzőivel, történetükkel, vagy éppen az emberi jogokkal. Számos – a miénkhez hasonló – kézikönyv, és tankönyv is segíti a pedagógusok munkáját világszerte ezekben a speciális kérdésekben. Az alábbiakban ezekből mutatunk be pár példát.

RIGHT TO REMEMBER - KÉZIKÖNYV A ROMA HOLOKAUSZT TANÍTÁSÁHOZ

A kézikönyvet az Európa Tanács Roma Youth Action Plan csoportja hozta létre. Történeti és emberi jogi aspektusból közelíti meg a roma holokausztot, illetve tartalmaz konkrét feladatokat, amiket a tanárok bevihetnek az órákra, így történelem oktatásban nagyszerűen alkalmazható. Hasonló a Mirrors című kézikönyv, ennek feladatai azonban nem korlátozódnak a történelemre, hanem a legkülönbözőbb megközelítésből próbálja felszámolni a cigányellenes előítéleteket.⁵⁰

FÓKUSZBAN A KRISTÁLYÉJSZAKA, NAGY-BRITANNIA

Egy hatodikos osztályban a Kristályéjszaka (Kristallnacht) feldolgozása kapcsán került be az antiszemitizmus témája. A diákok megpróbálták belehelyezni magukat a Kindertransport elhurcolt gyerekeinek helyzetébe – az, hogy azok hozzájuk hasonló korúak voltak, növelte az empátiájukat és segítette az antiszemitizmus hatásainak megértését.⁵¹

LMBT TÖRTÉNETI HÓNAP, NAGY-BRITANNIA

A projektben részt vevő iskolák február hónapban minden tantárgyból LMBT jellegű témákra koncentrálnak. Az interneten található segédanyagok ehhez több tantárgyból is, de sok tanár a saját ötleteit viszi be. Egyes iskolákban a diákok projekteket dolgoznak ki a témában (pl. poszterkészítés, színházi előadás). A cél az LMBT emberek gyakran elhallgatott történelmi jelenlétének tudatosítása⁵².

⁴⁹ DuPage County Anti-Bullying Task Force Best Practices Committee: Model Protocol for Bullying in DuPage County Schools, 2011. január, https://www.dupage.k12.il.us/main/anti-bullying/pdf/Bullying_Protocol.pdf

⁵⁰ Sajnos a két könyv egyelőre csak angol nyelven érhető el. Ingyenesen letölthető innen: www.coe.int/youth/roma

⁵¹ Ofsted: Race equality in education - good practice in schools and local education authorities, 2005. november, [http://dera.ioe.ac.uk/5546/1/Race%20equality%20in%20education%20good%20practice%20in%20schools%20and%20local%20education%20authorities%20\(PDF%20format\).pdf](http://dera.ioe.ac.uk/5546/1/Race%20equality%20in%20education%20good%20practice%20in%20schools%20and%20local%20education%20authorities%20(PDF%20format).pdf)

⁵² <http://www.lgbthistorymonth.org.uk>

4.8. CÉLZOTT PREVENCIÓS FOGLALKOZÁSOK

A célzott prevenciós foglalkozásokat szolgáltatásként nyújtó civil szervezetek Magyarországon is jelen vannak, és a fókuszunkban lévő témák széles spektrumán kínálnak megoldásokat. Az érzékenyítés célcsoportja lehet tanár, diák, szülő egyaránt. Mi most két csoportot különböztetünk meg a jó gyakorlatok tematikáiban, a kisebbségek helyzetére érzékenyítő, valamint a zaklatás jelenségére érzékenyítő foglalkozásokat.

4.8.1. ÉRZÉKENYÍTÉS KISEBBSÉGEK HELYZETÉRE

CIVIL KURÁZSI, MAGYARORSZÁG

A Civil Kurázi program több magyar civil szervezet összefogásával alakult ki, amelyek mindegyike a társadalmi sokszínűsége és problémákra érzékenyíti a diákokat. Az egyes programok külön-külön vagy **“csomagban”** is meghívhatók osztályfőnöki órákra, etika órákra illetve egyéb iskolai programokra (iskolanap, tábor). Minden program ingyenes. A programban három olyan szervezet is részt vesz, akik kifejezetten etnikai, vallási és szexuális kisebbségekre érzékenyítik a diákokat:

I. MELEGSÉG ÉS MEGISMERÉS PROGRAM, MAGYARORSZÁG

A 2000 óta futó programot két LMBTQ civil szervezet, a Labrisz Leszbikus Egyesület és a Szimpozion Egyesület koordinálja. Az óra keretében két LMBTQ önkéntes – rendszerint egy férfi és egy nő – beszél saját életéről, válaszol a diákok kérdéseire, illetve különböző érzékenyítő gyakorlatokat végeznek (pl. szerepjáték, filmrészletek, kiscsoportos feladatok). 2002-ben kiadott tanári kézikönyvük, a *Már nem tabu pedig segítséget nyújt azoknak a tanároknak, akik maguk kívánnak LMBT témákat feldolgozni óráik során*⁵³.

A program konkrét hatásait illetően Lányi Katalin 2010-ben főiskolások körében végzett vizsgálata az előítéletek jelentős csökkenését mutatta ki a foglalkozást követően⁵⁴.

2. HAVER ALAPÍTVÁNY ISKOLAI FOGLALKOZÁSOK, MAGYARORSZÁG

A Haver Alapítvány iskolai programja 2002-ben indult. Önkéntes oktatóik elsősorban középiskolai diákoknak és egyetemistáknak tartanak interaktív órákat a zsidóság témájában. Évente megközelítőleg 4000 diákhoz és tanárhoz jutnak el foglalkozásaikkal és a különböző fesztiválokon, valamint kulturális eseményeken való

jelenlétükkel. A diákokkal való közvetlen munka mellett konferencián és akkreditált tanártovábbképzéseken is tartanak előadásokat, műhelyfoglalkozásokat.

Az egyesület honlapján részletes információk találhatóak diákok számára a zsidóságról és az antiszemitizmusról, szótárral, valamint film- és könyvajánlóval. A pedagógusok módszertani bevezetőt olvashatnak az informális oktatásról, valamint letölthetnek egy módszertani segédanyagot a holocaust tanításához⁵⁵.

3. UCCU ROMA INFORMÁLIS OKTATÁSI ALAPÍTVÁNY - ISKOLAI ÉRZÉKENYÍTŐ PROGRAM

A civil kezdeményezés célja, hogy lehetőséget teremtsen a találkozásra és a dialógusra roma és nem roma fiatalok között. Az Uccu roma fiatalokból álló, önkéntes oktató stábja elsősorban általános és középiskolásoknak tart interaktív órákat informális oktatási eszközökkel a roma identitás és kultúra témájában. A foglalkozások során arra töreksenek, hogy a diákok minél több információra, és személyes tapasztalatra tegyenek szert a romákkal kapcsolatban és minél nyitottabbá váljanak egymás és a külvilág iránt. A Norvég Civil Alap támogatásával 2014 tavaszától egy kiállításra épülő foglalkozást is kínál az alapítvány középiskoláknak. A 15 kiállítási kép alapján beszélgethetnek a diákok roma identitásról, kultúráról és hagyományokról⁵⁶.

TETT ÉS VÉDELEM ALAPÍTVÁNY- OKTATÁSSAL AZ ANTI-SZEMITIZMUS ELLEN

Az antiszemitizmus táptalaja a tudatlanság és az ismerethiány. A Tett és Védelem Alapítvány egyik legfontosabb feladata a prevenció, vagyis a fiatalok megnyerése, oktatása. Ismeretterjesztő programjaikat a középiskolák 16-18 éves tanulóinak szánják. A foglalkozásokat általában osztályfőnöki órák keretében tartják egy osztálynak, vagy akár egy egész évfolyamnak. Oktatási csomagjukból a pedagógusok igény szerint választhatnak az alábbi tematika szerint: mindennapi zsidóság; gyűlöletcselekmények Magyarországon: miért és hogyan küzdünk ellene; a szélsőjobb módszerei a fiatalok behálózására; érvelési technikák gyűlölködőkkel szembeni vitákban. A foglalkozások ingyenesek⁵⁷.

⁵³ További képzési anyagok elérhetők a <http://www.labrisz.hu/ncta-projekt-nk-oldalon>.

⁵⁴ Lányi Katalin (2011): Homofóbia főiskolások körében és egy előítéletesség-csökkentő program hatásai. In Takács Judit (szerk.): Homofóbia Magyarországon. Budapest: L'Harmattan.

⁵⁵ www.haver.hu

⁵⁶ www.uccualapitvany.hu

⁵⁷ www.tev.hu

⁵⁸ http://www.budapestedu.hu/felsomenu/rend/iskolai_elo_konyvtar.html; angolul: https://www.coe.int/t/dg4/eycb/Programme/LivingLibrary_en.asp

ISKOLAI ÉLŐ KÖNYVTÁR, MAGYARORSZÁG

Az eredetileg dán projekt az Európai Ifjúsági Központ támogatásával indult el Magyarországon. A kontaktuselméletre alapozva azáltal próbálja csökkenteni az előítéleteket, hogy a fiatalok személyesen beszélgethetnek egy-egy kirekesztett csoport képviselőjével (zsidókkal, cigányokkal, fogyatékkal élőkkel, LMBTQ emberekkel, menekültekkel, hajléktalanokkal stb.). A program három foglalkozásból áll. A bevezető órán a program vezetői az előítéletekről beszélgetnek a diákokkal, felméri hozzáállásukat és tudásukat az érintett csoportokkal kapcsolatban és összegyűjtik a lehetséges kérdéseket. A második alkalommal a diákok kis csoportokban „olvashatnak egy könyvet”, azaz beszélgethetnek egy diszkriminált csoport tagjával. A levezető órán feldolgozzák a tapasztalatokat és visszajeleznek az olvasásról. A program iskolai dupla tanórákon (pl. osztályfőnöki órán) vagy speciális alkalmakon (pl. iskolanap) is jól alkalmazható. A program ingyenes.

A programot meghívó tanárok arról számolnak be, hogy a beszélgetések hatására a diákok előítéletei jelentősen csökkentek⁵⁸.

SZÍNHÁZZAL AZ ELŐÍTÉLETMENTES ISKOLÁÉRT, MAGYARORSZÁG

A Gyerekesély Egyesület, a Mentőcsónak Egyesület és a TASZ közös projektje osztályonként 4 alkalomból álló érzékenyítő programmal próbálja csökkenteni a 14-18 éves diákok előítéleteit. Első alkalommal a diákok a korábban már nagy sikerrel játszott Pirézek előadással találkozhatnak, ami végigveszi az előítéletek különböző megjelenési formáit: vizsgálja a családban, a különböző csoportokban (pl. iskolai osztályok), közösségekben, és országokon belül, a politikában is megjelenő jelenségeket. Felmutatja ezek hatásait az egyénre, és próbál lehetőségeket felmutatni az elutasításra. Ezt követi a Szociopoly előadás (ld. alább). A harmadik foglalkozás alkalmával a TASZ Esélytelenül és Jogtalanul című, a szervezet Romaprogramjának működése során felhalmozott tapasztalatot alapuló filmjeinek újragótt, rövidebb változatát dolgozzák fel egy drámapedagógus segítségével. Majd a negyedik, lezáró alkalmon a fiatalok szabadon reflektálhatnak az első három alkalom közben őket ért információkra és élményekre⁵⁹.

⁵⁹ http://www.budapestedu.hu/felsomenu/rend/iskolai_elo_konyvtar.html; angolul: https://www.coe.int/t/dg4/eycb/Programme/LivingLibrary_en.asp

⁶⁰ <http://www.pirez.hu>

⁶¹ mentocsonak@szputnyik.com (kapcsolattartó: Sági Dalma)

⁶² Dr. James O'Higgins-Norman – Dr. Michael Goldrick – Kathy Harrison: Addressing Homophobic Bullying in Second-Level Schools. Dublin: The Equality Authority 2010.

SZOCIOPOLY - INTERAKTÍV SZÍNHÁZI TÁRSASJÁTÉK

A Szociopoly egy észak-magyarországi kistelepülésen játszódik. Szereplői a településen élő emberek: a falu elítje (a polgármester, a vállalkozó és az orvos), az ott működő intézmények dolgozói (a rendőr, a tanítónő, a védőnő, a boltos és a kocsmáros), valamint a faluban élő - többségében szegény – emberek, akik közül néhányat színészek alakítanak, de többségüket a nézők személyesítik meg. A darabban négy hetet játszanak el a résztvevők. Ezalatt - a játék adta keretek között – a szereplőknek ki kell jönniük a pénzükből a következő feltételekkel: két gyereket nevelnek, munkanélküliek, vagy legfeljebb közmunkát, alkalmi munkát kaphatnak, és minden héten be kell vásárolniuk, ki kellene fizetniük a lakásuk rezsijét, illetve az esetlegesen felmerülő más kiadásait. A játék elején megkapják az összes olyan segílyt, támogatást, amihez ma Magyarországon egy ilyen család hozzájuthat.

A darab a Szputnyik Hajózási Társaság Mentőcsónak Egysége és a „GYERE” Gyerekesély Egyesület közös produkciója.

Az előadás meghívható iskolákhoz.⁶⁰

4.8.2. ÉRZÉKENYÍTÉS A ZAKLATÁS

PROBLEMATIKÁJÁRA

ZAKLATÁS-ELLENES HÉT, ÍRORSZÁG

Ebben az írországi iskolában minden félév első hete zaklatásellenes hét. Ekkor minden tanítási nap első órájában az iskolai zaklatás a téma. Amikor az iskolában elharpózott a homofób nyelvhasználat, különös figyelmet szenteltek ennek a kérdésnek és a következő érzékenyítő foglalkozás került be az óravázlatba:

A tanár egy történetet mond el Johnról, aki nem szereti a „fiús” játékokat, ezért társai rendszeresen „lebuzizzák” és végül az egyik meg is üti. John másnap nem mer iskolába menni, azt mondja édesanyjának, hogy beteg. A diákok ezután csoportokban megbeszélik, milyen megoldások lehetségesek ebben a helyzetben.

A tanárok a tréninget hasznosnak értékelték. Voltak, akiknek nehezebbre esett a szexuális orientációról beszélni, és örültek volna, ha előtte kapnak képzést a témában⁶¹.

GROUNDSPARK LET'S GET REAL KAMPÁNY, USA

A Groundspark nevű szervezet dokumentumfilmekkel próbál tenni az előítéletek ellen. A *Let's Get Real* című dokumentumfilm az iskolai zaklatásról szól: megszólalnak benne olyan diákok, akiket bőrszínük, vélt vagy valós szexuális orientációjuk, vallásuk vagy más kisebbséghez tartozásuk miatt zaklattak a társaik, de meginterjúvoltak zaklató diákokat és olyanokat is, akik kiálltak az áldozatok mellett. A film hossza 35 perc, és tartozik hozzá egy 130 oldalas útmutató tanároknak, amelyben különböző gyakorlatokat és ötleteket találhatnak a film órai feldolgozására.⁶²

REMÉNYT A GYERMEKEKNEK KÖZHASZNÚ EGYESÜLET A SZUBJEKTÍV ÉRTÉKEK ALAPÍTVÁNY - SZELÍD SZAVAKKAL A GYŰLŐLET ELLEN CÍMŰ PROJEKTJE

A projekt célja az online gyűlöletbeszéd jelenségének csökkentése hatékony, gyakorlati megközelítést alkalmazó, széles körben felhasználható oktatási program kidolgozásával, valamint civil és ifjúsági összefogás kezdeményezése a sikeres fellépés és a hosszú távú eredmények elérése érdekében. A projekt fiatalokkal foglalkozó, fiatalok önszerveződésén alapuló civil szervezetek és oktatási intézmények partnerségén alapul, fiatalokat és a velük dolgozó szakembereket megcélozva. A nemzetközi jó gyakorlatok átvételét követően a célcsoportokra irányuló képzési program kidolgozását, kipróbálását és eredményeinek nyomon követését végzik. A fiatalok által benyújtott mintaprojektek szervezésének támogatásával a képzések elméleti anyagának gyakorlatba történő átültetését segítik⁶³.

4.9. EREDMÉNYEK ÉRTÉKELÉSE

Mint minden iskolai stratégia esetén, a zaklatás-ellenes policyknál is fontos az időnkénti felülvizsgálat. Lehet például anonim felméréseket végezni a diákok körében, hogy érzékelik-e a bullying mértékének csökkenését, illetve van-e valami igényük az iskola fellépésével kapcsolatban. Az egyes zaklatásos eseményeket követően érdemes átbeszélni, milyen sikerrel működött a kezelési stratégia, szükséges-e valamit változtatni. Minden iskola más és más, ami az egyikben működik, az a másikban különböző okoknál fogva kudarcot vallhat (pl. értelmi fogyatékkal élő gyerekek közé nem tanácsos bevinni olyan előadást vagy feladatot, amely meghaladja szellemi képességeiket). A rendszeres értékelés egyrészt segíthet az iskolára szabott stratégia kidolgozásában, másrészt folyamatosan figyelmezteti is.

⁶² A film megvásárolható a Groundspark honlapján: <http://groundspark.org/our-films-and-campaigns/lets-get-real>

⁶³ <http://remenytagyermekeknek.hu/>, <http://www.szubjektiv.org/>

5. SEGÉDANYAGOK

5.1. A PILOT TRÉNING TAPASZTALATAI

A képzés véglegesítés előtti anyagát tesztelendő, egy Budapesthez közeli középiskola tanári karával úgynevezett pilot tréninget tartottunk. A képzés kétszer másfél órás volt, a bullying elmélete mellett fontos szerepet kaptak benne a gyakorlatok, mint például a lejjebb kifejtett Gyűrött Gyopárka. A második képzési napon a tanárok öt zaklatásos történetet dolgoztak fel különböző szempontok alapján. Az alábbiakban röviden összefoglaljuk a tréning tanulságait.

Annak ellenére, hogy a „bullying” kifejezés csak nagyon nehezen vagy szinte sehogy sem fordítható egy az egyben a magyar kifejezések egyikére sem, a tanárok többsége mégis meglehetősen pontosan tudta annak tartalmát körülírni, különböző megjelenési formáját meghatározni. A mai magyar oktatási rendszerben pontosan - és rendkívül magas prioritással – határozták meg fontosságát, de ezzel együtt jelezték a témáról való felkészültségük/felkészítésük hiányát is. Sem a tanári alapképzésben, sem a bármilyen okból megvalósult továbbképzéseik során nem volt az oktatásirányítás által kiemelt terület; az elérhető képzések ritkák, a területen szolgáltatást, segítséget nyújtó civilszervezetek kevesen vannak, alig láthatóak.

A képzés során többször is előfordult, hogy a különböző szituációs játékokban – a tudatos gondolkodás legkisebb szándéka nélkül – az előzetes értékelés során az áldozat felelősségét emelték ki, méghozzá olyan módon, melyek egy valós helyzetben kontra-produktív hatást váltottak volna ki. Egyes kisebbségi csoportok (első sorban nők/lányok; illetve roma fiatalok) esetében hangzott el, hogy „*neki kellett volna változnia, ezt tennie, az tennie; másképp viselkednie, akkor nem történt volna vele, hogy...*”. Ezen kívül azt is fontos kiemelni, hogy ilyen esetekben különös veszélyes a bullying bagatelizálása, vagy az áldozatok egyes csoportokhoz tartozásának kvázi megkérdőjelezése („*a cigány jelző nem rá vonatkozik, hiszen ő már nem olyan, mint a többi*”). Ilyen helyzetben fontos (lenne) a bullying-ot kezelni hi-

vatott tanár esetleges egyéb vonatkozó területen (anti-diszkrimináció, információ kisebbségek kultúrájáról) meglévő hiányosságainak feltérképezése is.

A képzés végén kapott visszajelzések tapasztalatai alapján fontos, hogy egy-egy iskolában a lehető legtöbb oktató/tanár bekerüljön a programba, ideális helyzetben az iskola vezetése és az osztályteremben oktatók is egyaránt részt vesznek a képzésen. Az is világossá és egyértelművé vált, hogy az eredeti ADL által szervezett és finanszírozott képzés után valamilyen módon biztosítani kell a megszerzett és létező tapasztalatok, tudás megosztását a további (újjonnan jövő, évközben bekapcsolódó) kollégákkal. A tudás folyamatos disszeminálása elengedhetetlen ahhoz, hogy az iskola, mint intézmény a megszerzett tudást a mindennapjai részévé és a megoldási eszközöket, formákat, módszereket belsővé tegye.

A képzők szándékával összhangban a tanárok is kiemelt szerepben látják a bullying „közönségét”, azokat, akik direkt módon nem részesei ugyan az eseményeknek (se nem áldozatok, se nem zaklatók, de még csak nem is rejtőzködő tagjai valamely áldozati csoportnak) mégis indirekt módon hat az ő jövőbeli cselekedeteikre, vagy azok hiányára. Általános megállapítás, hogy egy valódi, működő, összetartó csoporton, közösségen belül sokkal kisebb esélye a bullyingnak.

A képzés legfontosabb üzenete az volt, hogy egyrészt szükség lenne az zaklatás elleni fellépést segítő (anti-bullying) ismereteket már a tanárképzésbe beépíteni, illetve a későbbiek során minden iskolában megteremteni annak a lehetőségét, hogy legyen olyan fórum, intézmény vagy az oktatási rendszernek valamilyen eleme, ahová lehet fordulni.

Ezen kívül a tanárok konkrét eszközöket, szervezeteket, szakértőket szerettek volna látni, akik munkacsoportként („task force” jelleggel) probléma esetén az intézménybe hívhatóak.

5.2. GYAKORLATOK KÉPZÉSEKRE, TANÓRÁKRA

Noha Magyarországon is számos olyan képzés létezik, amely meghívható tanórákra vagy akár tantestületekhez is (ezeket ld. az előző fejezetben), a pedagógus saját maga is alkalmazhat olyan gyakorlatokat, amelyek alkalmasak az előítéletes alapú bullying megelőzésére. Az alábbiakban felsorolt játékok felhasználhatók mind középiskolai órákon (például osztályfőnöki óra, etika óra stb.), mind a tantestület belső képzései során.

A gyakorlatokat három csoportba osztottuk. Az első csoport kifejezetten az iskolai zaklatásra, annak hatásaira érzékenyít, illetve (a második feladat esetében) kezelési módokat próbál találni. A második csoportba olyan feladatokat helyeztünk, amelyek egy adott kisebbséggel kapcsolatos tudást, illetve tapasztalást nyújtanak a diákok (vagy pedagógusok) számára. A harmadik csoport a pozitív visszajelzések adását gyakorolja. Ezt azért tartjuk fontosnak, mert egy olyan iskolai légkör, ahol megszokott a másoknak adott pozitív visszajelzés, csökkenti az iskolai zaklatás valószínűségét és mérsékelheti hatásait.

5.2.1. ÉRZÉKENYÍTÉS AZ ISKOLAI ZAKLATÁS MEGELŐZÉSÉRE, FELISMERÉSÉRE

JAMES H BURNS ZAKLATÁSELLENES GYAKORLATA - „WRINKLED WANDA”

GYŰRÖTT GYOPÁRKA

Minden diák kapjon egy üres papírlapot. Kérjük meg őket, hogy rajzolják rá egy lány, Gyopárka kontúrját, majd írjanak köré rosszindulatú, degradáló mondatokat, például „lúzer vagy”, „mindenki utál”. Minden tanuló gyúrja össze, majd simítsa ki a rajzát. Tűzzük ki őket az osztályteremben. Magyarázzuk el nekik, hogy ezek a rajzok példázák, miként tépázzák meg az ember önbecsülését a negatív megjegyzések.

Újra osszunk szét üres lapokat és kérjük meg a diákokat, hogy ismét rajzolják le Gyopárkát. Ez alkalommal kedves, dicsérő mondatokat írjanak köré, mint „nagyon ügyes vagy”, „örülök, hogy a barátod lehetek”. A rajzok kiállítása utána beszéljünk a pozitív megjegyzések hatásairól, és a két rajz közötti különbségről.

ONLINE GYŰLŐLETBESZÉD

A feladat kezdete előtt átbeszéljük a gyűlöletbeszéd fogalmát. Ezek után a diákok csoportokban megkapják azokat a fórumkommenteket, amelyeket alább látunk (ld. alább). Megbeszéljük, hogy érezné magát egy roma fiatal, ha ezeket olvasná. Közösén megbeszéljük a gondolataikat. Ezek után a diákok ismét csoportokban dolgoznak: ötleteket gyűjtenek, hogyan lehetne fellépni az online gyűlöletbeszéd ellen. Az ötleteiket felírják egy flipchart papírra, amit utána fel lehet ragasztani a terem falára.

Tipp: más kisebbségi csoportokkal kapcsolatosan is gyűjthetünk hasonló gyűlöletbeszédet az internetről és felhasználhatjuk a zsidóellenes kommentek helyett, illetve mellett.

Megjegyzés: Amennyiben a csoportban zsidó diákok is vannak, elképzelhető, hogy erős érzelmeket vált ki a feladat, készüljünk fel ezek kezelésére. Ebben az esetben (vagy ha bármely más diák tartozik olyan csoporthoz, amely ellen gyakori az online gyűlöletbeszéd) adjunk lehetőséget, hogy a csoportmunka során megosszák saját tapasztalataikat, illetve megküzdési stratégiáikat⁶⁴.

***** •12 napja

A ZSIDÓNAK nem elég, hogy betolakodott, kizsákmányol, élőszködik, lop, - hanem folyamatosan provokál is, zsarol, hogy még több előnyhöz (pénzhez) jusson.

***** •12 napja

A ZSIDÓNAK szabad hazudni, mert ez a fő megélhetési forrása

***** •2 napja

Csupán csak összetartóak... mint pl. észak-amerikában az olaszok régebben! Ők is nagyon sikeresek voltak meg tehetségesek!!! És törvénytisztelők!!! Hiszen ott voltak minden kulcspozícióban! Hogy is hívták őket???

***** •2 napja

Maffia!

***** •7 napja

Saul egyik fia megcsinálta a másíknak, a harmadik jelölte, a negyedik learatja a babérokat, mi magyarok meg fizetjük a cehhet... Így szokás ez Sauléknál...

***** •4 napja

Tetszenek ezek a hozzászólások: verjük csak bele a kampós orrukot az igazságba!

Biztos volt néhány, aki azt gondolta/gondolja, hogy mi magyarok szeretjük őket. Ébredjenek csak föl!

***** •2 napja

ez egy magyar film, magyar történet, magyar emberekkel, történetesen nem katolikus vagy református vallása van hanem zsidó, na és? ők is magyarok!!!

***** •2 napja

NEM MAGYAR ALKOTÁS! Zsidóóó! NAGYON NAGY A KÜLÖNBSÉG!

***** •7 napja

KUSSOLJANAK A ZSIDÓK MAGYARORSZÁGON!

⁶⁴ A feladat mintája a Mirrors kézikönyvből származik: Keen, Ellie (2015): Mirrors. Manual on combating antigypsyism through human rights education. Strasbourg: Council of Europe, Roma Youth Action Plan., A konkrét kommenteket egy magyar antiszemita honlapról vettük le.

5.2.2. ÉRZÉKENYÍTÉS KISEBBSÉGEK HELYZETÉRE

AZT NÉZD, KI MIRE KÉPES!

A gyakorlatnak három része van, ezek külön-külön is elvégezhetők, mindegyik a fogyatékkal élők helyzetére érzékenyíti a diákokat saját élmény alapján. A bevezető részben megkérjük a diákokat, írják le egy papírra, mitől félnének legjobban, ha ők lennének fogyatékosok és milyen bánásmódban szeretnék/nem szeretnék részesülni.

VAKSÁGGAL kapcsolatos részben a diákok párban dolgoznak: egyiküknek bekötjük a szemét, őt a másik vezeti (lehetőleg a tantermen kívül is, például folyosó, iskolaudvar). Utána a „vak” diáknak egy táskába belenyúlva kell egyszerű tárgyakat (káposztalevél, ce-ruza, kréta, dobozos üdítő stb.) beazonosítaniuk.

A 2. RÉSZBEN az eddig segítőként szerepelt diák siket-némát játszik: a szerepkártya által megadott helyzetet kell elmutogatnia társának szavak, valamint írás és rajzolás nélkül. A másik leírja, hogy szerinte a „siketnéma” mit akar.

A 3. szakaszban kerekesszékkal kell a diákoknak végigmenniük egy akadálypályán (ez lehet az osztályteremben vagy máshol az iskola területén).

A VÉGÉN az osztállyal átbeszéljük a tapasztalatokat. Amennyiben vicces helyzetek kerültek elő a játékok folyamán (ez elég valószínű), beszélhetünk arról, milyen helyzetekben szokták az emberek kinevetni a fogyatékkal élőket és ők ezt vajon hogyan élik meg.

SZITUÁCIÓK A 2. RÉSZHEZ:

1. Magyarázza el társának, hogy bőrféjük támadták meg a parkban, elvették a táskáját és leütötték. Kérdezze meg, hol van a rendőrség.
2. Az ebédlőben próbálja meg elmagyarázni a konyhásnak, hogy vegán (vagyis nem eszik se húst, se tejterméket), ezért nem eheti meg a bolognai spagettit.

A gyakorlat részletes leírása a Kompaszkézikönyvben található. Noha ők adnak tippeket, honnan szerezhettük a 3. részhez szükséges kerekesszékeket, előfordulhat, hogy a játéknak ez a része adott iskolában nem megvalósítható.

TEGYÉL EGY LÉPÉST ELŐRE!

A diákok (nagy létszám esetén csak 10-15) szerepkártyákat kapnak, amit nem mutatnak meg senkinek. Beállnak egymás mellé egy vonalra (ha nem mindenkinek jutott kártya, a többiek a megfigyelők). A tanár sorra olvas fel állításokat. Azok a diákok, akikre a szerepkártyán levő személy szemszögéből nézve igaz az állítás, lépnek egy lépést előre (másik változat: akik nemmel válaszolnának, lépnek egy lépést hátra). A játék végére látványos távolság lesz a privilegizált, illetve a hátrányos helyzetű személyek között. Ezek után megbeszéljük a diákokkal, hogy érznek ezzel, illetve a játékkal és saját szerepükkel kapcsolatban.

Lehetséges szerepkártyák: muszlim menekült fiú; szegény családból származó roma lány; gazdag fehér család fia; enyhén beszédhibás meleg fiú; sportolásban ügyetlen sovány fiú; kerekesszékes fiú; konzervatív keresztény szülők lánya; transzszexuális lány; leszbikus pár lánya; autista fiú stb.

LEHETSÉGES ÁLLÍTÁSOK ISKOLAI ZAKLATÁS TÉMÁBAN:

1. Nem különbözöm az osztálytársaimtól bőrszín tekintetében.
2. Ugyanúgy öltözködöm, mint az osztálytársaim.
3. Senki nem mondja azt, hogy nem vagyok elég férfias/nőies.
4. Mások nem üznek csúfot a beszédemből.
5. Soha nem csúfolnak a szüleim miatt.
6. Az interneten nem olvasok olyan posztokat, amelyek az én csoportomról negatívan nyilatkoznak.
7. Bármilyen programra el tudok menni, ahová az osztálytársaim.
8. Nem félek attól, hogy valaki megtámad az utcán.
9. Csoporttagságom miatt nem feltételeznek rólam eleve negatív tulajdonságokat (például agresszió, butaság)
10. A csoportomat leíró szavakat mások nem használják sértésként.
11. Az ország jogszabályai alapján semmilyen hátrányt nem élek meg.
Stb.⁶⁵

⁶⁵ A feladat eredeti formája a Kompaszkézikönyvben található: Brander és mtsai (2012): Compass - Manual for human rights education with young people. Strasbourg: Council of Europe (letölthető: http://www.coe.int/t/dg4/eycb/Source/Compass_2012_FINAL.pdf), a jelenlegi változat kifejezetten az iskolai zaklatást helyezi középpontba.

ROMA BINGÓ

Minden csoport kap egy bingótáblát (4x4 számozott kocka). A játék a hagyományos bingó szabályai szerint zajlik, de a kockákba számok helyett kérdésekre adott válaszok kerülnek. A kérdések feltevése után a csoportnak lehetősége van egymás közt megbeszélni a válaszukat. Ha egy csapatnak egy sorban vagy oszlopban minden kérdésre van helyes válasza, azt kiáltják: **BINGÓ!** Ekkor ellenőrizzük a válaszokat: ha a csoport válaszaik tényleg helyesek, nyernek 100 pontot, ha hibás is van köztük, veszítenek 100 pontot. A játék ezután folytatódik, de ugyanarra a sorra vagy oszlopra többé nem lehet „bingó”-t kiáltani. Az a csapat nyer, akiknek a legtöbb pontja van a játék végén.

BINGÓ KÉRDÉSEK (ZÁRÓJELBEN A VÁLASZOKKAL)

1. Mikor jelentek meg a romák Európában? (XII-XV. század között, becslések szerint)
2. Honnan származnak a romák? (India)
3. Mondj példát a történelemből a romák elleni diszkriminációra Magyarországon vagy Európában! (Több lehetséges válasz.)
4. Nevez meg egy roma híres embert! (Több lehetséges válasz)
5. Nevez meg egy híres műalkotást (képzőművészet, irodalom, zene stb.), amelyet roma művész alkotott! (Több lehetséges válasz)
6. Mondj példát a romák elleni diszkriminációra napjainkban (Magyarországon vagy Európában)! (Több lehetséges válasz)
7. Hány roma ember él Magyarországon? (Kb. 750 ezer becslések szerint)
8. Magyarország lakosságának hány százaléka roma? (Kb. 7,5%)
9. Mondj egy szervezetet, ami a romák jogaiért küzd! (Több lehetséges válasz)
10. Mondj példát egy sikeres akcióra a romák jogaiért! (Több lehetséges válasz)
11. Hány roma él ma Európában? (Az EU-ban körülbelül 6 millió, az Európa Tanács összes országát tekintve 11 millió.)
12. Az európai lakosság hány százaléka roma? (Kb. 1%.)
13. Becslések szerint hány roma halt meg a holokausztban európai szinten? (0,5-1,5 millió)
14. A teljes roma lakosság hány százaléka halt meg a holokausztban európai szinten? (50-80%)
15. Említs meg két országot Németországon kívül, ahol a helyi hatóságok közreműködtek a roma lakosság kiirtásában a holokauszt idején (pl. Lengyelország, Magyarország, Horvátország, Románia, Ausztria – részletes adatokért ld. a Right to remember kiadványt)
16. Miről lehet legegyszerűbben megállapítani, hogy valaki roma vagy sem:
  - Kereszt- vagy vezetéknev?
  - Genetikai állomány?
  - Életforma?
  - Ízlés? (egyik sem)

Megjegyzés: a feladat a tanártól is felkészülést igényel pl. roma jogi szervezetek, roma művészek stb. témában⁶⁶.

5.2.3. POZITÍV VISSZAJELZÉSEK GYAKORLÁSA

RAGASZD RÁM!

Minden diák annyi post-itet (öntapadós címkét) kap, ahányan rajta kívül vannak a csoportban. Mindegyikre ráírja egy társa nevét és egy (esetleg több) olyan jó tulajdonságot, amit az illetőre jellemzőnek tart. Miután mindenki megírta a céduláit, felállnak és minden cédulát annak a diáknak a hátára ragasztják, akiről szól. A játék végén a diákok leszedik magukról a cédulákat és elolvassák a nekik adott visszajelzéseket.

Megjegyzés: a játék egymást jól ismerő csoportokban, maximum 15-20 fővel ideális.

NÉVKÖR MÁSKÉPPEN

A diákok körben ülnek. Az első diák megkezdi a kört azzal, hogy mondja a bal oldalán ülő nevét és egy pozitív tulajdonságot, ami szerinte az illetőt jellemzi (pl. “ő Ruben és nagyon jószívű”). Az ő jobb oldalán ülő diák megismétli az állítást (“ő Ruben és nagyon jószívű”) és hozzátesz egyet az ő bal oldalán ülőről, vagyis arról, aki az előző állítást mondta (“ő Eszmeralda és nagyon jól sportol”). A kör tovább halad jobbra, mindenki megismétli az összes előző nevet és tulajdonságot és hozzátesz még egyet. Miután a nevek és tulajdonságok körbeértek, megkérhetünk egy vállalkozó szellemű diákot, hogy az összeset mondja végig.

Tipp: nyelvrókon, középhaladó és afölötti szinten, ugyanez a játék a célnyelven is lefolytatható.

⁶⁶ Forrás: Keen, Ellie (2015): Mirrors. Manual on combating antigypsyism through human rights education. Strasbourg: Council of Europe, Roma Youth Action Plan

5.3. AJÁNLOTT SZAKIRODALOM

COMPASS KÉZIKÖNYV A FIATALOK EMBERI JOGI NEVELÉSÉHEZ:

<http://www.coe.int/en/web/compass>
(angolul, ingyenes)

magyarul beszerezhető:

ICSSZEM MOBILITAS

Amerikai ut 96

H-1145 Budapest,

Fax: +36 1 220 5699

E-mail: mobilitas@mobilitas.hu

GROUNDSPARK OKTATÓFILM:

<http://groundspark.org/our-films-and-campaigns/lets-get-real>

RIGHT TO REMEMBER - KÉZIKÖNYV A ROMA

HOLOKAUSZT OKTATÁSÁHOZ

www.coe.int/youth/roma

SZELÍD SZAVAKKAL A GYŰLŐLET ELLEN PROJEKT

AZ ONLINE GYŰLŐLETBESZÉD ELLEN

<http://www.bongeszto.eu/>

Tudástár: <http://www.bongeszto.eu/#tudastar>

5.4. HASZNOS KAPCSOLATOK

HAYER ALAPÍTVÁNY

julia.des@haver.hu

peter.neumann@haver.hu

www.haver.hu

MELEGSÉG ÉS MEGISMERÉS

melegsegesmegismeres.hu

Kövesi Györgyi: labrisz@labrisz.hu

Virág Zsolt: info@szimpozion.hu

PARTNERS HUNGARY ALAPÍTVÁNY

1072 Budapest, Rákóczi út 22. 4. / 24.

Telefon: +36 1 438 5260

Fax: +36 1 438 5268

<http://partnershungary.hu>

Felnőttképzési nyilvántartási szám: 01-0918-05

E-mail: partners@partnershungary.hu

REMÉNYT A GYERMEKEKNEK KÖZHASZNÚ EGYESÜLET

<http://remenytagyermekeknek.hu/>

SZÍNHÁZZAL AZ ELŐÍTÉLETMENTES ISKOLÁÉRT

Trifonov Dóra: trifonovdora@mentocsonak.com

SZOCIOPOLY

Sápi Dalma: mentocsonak@szputnyik.com

TETT ÉS VÉDELEM ALAPÍTVÁNY

www.tev.hu

UCCU ROMA INFORMÁLIS OKTATÁSI ALAPÍTVÁNY

uccualapitvany@gmail.com

Budapest, 1075 Károly krt. 25.

Facebook: Uccu csoport

AMNESTY INTERNATIONAL MAGYARORSZÁG

1064 Budapest, Rózsa u. 44.

Személyes találkozó előzetes időpont-egyeztetés alapján.

Tel./fax: +36 1 321 4799

E-mail: office@amnesty.hu

<http://www.amnesty.hu/amnesty-international>

Ellenség-óra – letölthető óravázlat Davide Cali és Serge

Bloch: Az ellenség című könyve alapján

http://www.amnesty.hu/data/file/2548-aim_ellensego-ra_20160529.pdf?version=1412429919

5.5. SZÓSZEDET

ZAKLATÁS, ISKOLAI (school bullying) Ismétlődő, hosszabb időn át tartó, tudatos magatartás, amely során egy gyerek vagy gyerekek egy csoportja hatalmával visszaélve egy vagy több társukat kirekeszti, verbális, fizikai vagy szexuális erőszaknak teszi ki. Az iskolai zaklatás nem mindig az iskolában zajlik, viszont minden esetben az iskolában szerveződő kortárs csoportra vezethető vissza.

ZAKLATÁS, INTERNETES (CYBERBULLYING) Az internet vagy mobiltelefon útján, leggyakrabban az online közösségi médián keresztül megvalósított zaklatás. Számos formája lehet, például telefonbetyárkodás, bántó üzenetek küldése, személyes adatok közzététele vagy lejárató kampányok szervezése.

ZAKLATÁS, SZEXUÁLIS Nem kívánt vagy nem bátorított szexuális közeledés, amely eredményeként az érintett személy kényelmetlenül, megalázva, megfélemlítve érzi magát. Ilyen tevékenység lehet például a testi kontaktus és közeledés, a szexuális színezetű megjegyzések, pornográf képek mutatása, szexuális jellegű követelések akár szóban, akár tettek révén.

ZAKLATÁS, BÜNTETŐJOGI (STALKING) Egy személy rendszeres vagy tartós háborgatása, mindennapi életvitelébe történő önkényes beavatkozás. Számos formája lehet, például a személy követése, nagy számú üzenet küldése vagy folyamatos telefonon hívogatás.

ZAKLATÁS, EGYENLŐ BÁNÁSMÓDHOZ KAPCSOLÓDÓ (HARASSMENT) Emberi méltóságot sértő magatartás, amely az érintett személy valamely védett tulajdonságával függ össze, és célja vagy hatása valamely személlyel szemben megfélemlítő, ellenséges, megalázó, megszegyenítő vagy támadó környezet kialakítása.

ERŐSZAK, VERBÁLIS Egy személy megfélemlítése, megalázása, sértegetése, nevetségessé tétele szóbeli vagy írásbeli megnyilvánulások révén.

ERŐSZAK, FIZIKAI Olyan testi érintkezés, amely egy másik személynek fájdalmat, sérülést vagy egyéb testi szenvedést vagy megaláztatást okoz.

ERŐSZAK, SZEXUÁLIS Nem kívánt szexuális cselekmény, amelyre valakit akarata ellenére, kényszerítéssel vagy fizikai erőszakkal vesznek rá, beleértve a nem beleegyezésen alapuló szexuális érintést is.

BÁNTALMAZÁS A fizikai, verbális vagy szexuális erőszak összefoglaló megnevezése.

SZEXUÁLIS IRÁNYULTSÁG Az egyén azon képessége, hogy vele azonos nemű (homoszexuális, leszbikus, meleg) vagy tőle eltérő nemű (heteroszexuális) vagy bármely nemű (biszexuális) személyek iránt képes mély érzelmi és szexuális vonzalmat érezni, illetve velük intim és szexuális kapcsolatot kialakítani.

NEMI IDENTITÁS Minden ember mélyen és egyedi módon megélt társadalmi neme, amely megegyezhet a személynek születéskor tulajdonított biológiai nemmel vagy eltérhet attól, és amelybe beletartozik az egyén személyes testézete és a társadalmi nem egyéb kifejezési eszközei („nemi önkifejezés”), mint például az öltözködés, a beszédstílus vagy a gesztusok.

LESZBIKUS Olyan nő, aki érzelmileg és/vagy szexuálisan a nőkhöz vonzódik.

meleg Olyan férfi, aki érzelmileg és/vagy szexuálisan a férfiakhoz vonzódik.

BISZEXUÁLIS Olyan személy, aki mind vele azonos, mind tőle eltérő nemű személyek iránt képes érzelmi és szexuális vonzalmat érezni. Nem jelenti azt, hogy a vonzódás szintje mindkét irányban azonos lenne, vagy hogy a személy egy időben különböző nemű személyekkel is érzelmi vagy szexuális kapcsolatot tart fenn.

TRANSZSZEXUÁLIS Olyan személy, akinek nemi identitása eltér a neki születéskor tulajdonított biológiai nemtől; sokan közülük orvosi beavatkozásokhoz fordulnak, hogy választott nemükben élhessenek.

TRANSZNEMŰ Összefoglaló megnevezés olyan emberekre, akiknek nemi identitása eltér a személynek születéskor tulajdonított biológiai nemtől (transzszexuálisok), vagy akik nemi identitásukat a nekik születéskor tulajdonított biológiai nemtől eltérő módon kívánják bemutatni.

CISZNEMŰ Olyan személy, akinek nemi identitása meg-
egyezik a személynek születéskor tulajdonított biológiai
nemmél.

QUEER Eredetileg angol szitokszó, jelentése: furcsa, per-
verz vagy különböző. Olyan embereket jelöl, akik számára
a szexuális irányultság és a nemi identitás képlékeny, nem
csupán két pólusban képzelhető el (hetero vagy meleg/
leszbikus; férfi vagy nő). Tágabb értelemben gyűjtőszó a
nem heteroszexuális, nem cisznemű személyekre.

INTERSZEXUÁLIS Olyan személy, akinek kromoszómái, hor-
monsintje vagy nemi jellegei nem illeszkednek a szex-
uális vagy reprodukív anatómiában bevett „férfi” és
„női” kategóriákhoz. Ez a szó a 18-19. században orvosi
körökben gyakran elterjedt „hermafrodita” kifejezés he-
lyét vette át.

ASZEXUÁLIS Olyan személy, aki egyáltalán nem érez szexu-
ális vonzalmat más személyek iránt.

LMBTQI A leszbikus, meleg, biszexuális, transznemű,
queer és interszexuális szavakból képzett betűszó.

KISEBBSÉGI DIÁK Olyan társadalmi csoporthoz tartozó
diák, amelyet a társadalomban széles körben elterjedt
előítéletek, hátrányos megkülönböztetés vagy társadal-
mi kirekesztés sújt. Ilyen csoportok ma Magyarországon
például a romák, a zsidók, a fogyatékossgal élő és az
LMBTQI emberek.

VÉDETT TULAJDONSÁG Egy személy azon személyes jellem-
zője vagy csoporthovatartozása, amely alapján vele
szemben hátrányos megkülönböztetést alkalmazni a
jog szerint tilos. Ilyen tulajdonság például a nem, az et-
nikai hovatartozás, a vallás, a fogyatékossg, a szexuális
irányultság vagy a nemi identitás.

Sándor Bea szerk. (2002): Már nem tabu. Kézikönyv tanároknak a leszbikusokról,
melegekről, biszexuálisokról és transzneműekről. Budapest: Labrisz Leszbikus
Egyesület.

